

Dysfunkce v partnerských vztazích, rozvod a jeho vliv na dítě

Kateřina Kupčíková

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina KUPČÍKOVÁ**

Osobní číslo: **H08159**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Dysfunkce v partnerských vztazích, rozvod a jeho vliv na dítě**

Zásady pro vypracování:

Úvod do problematiky

Analýza literárních pramenů a zpracování teorie

Příprava výzkumu, stanovení hypotéz, výběr a charakteristika výzkumného souboru

Provedení výzkumu

Zpracování a analýza získaných dat, ověření nebo vyvrácení hypotéz

Přijetí získaných závěrů

Doporučení pro praxi

Závěr

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Matějček, Z., 1994, O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha, ISBN 80-85282-83-6

Warshak, R. A., 1996, Revoluce v porozvodové péči, Praha, ISBN 80-7178-089-8

Matoušek, O., Kroftová, A., 2003, Mládež a delikvence, Praha, ISBN 80-7178-771-X

PLECITÝ, V., SKŘEJPEK, M., SALAČ, J., Základy rodinného práva. Plzeň: 2009. ISBN 978-80-7380-139-7

Matějček, Z., 1986, Rodiče a děti, Praha, ISBN

Marhounová, J., 1988, Od osamění k nové rodině, Praha

Matějček, Z., Márová, Z., Radvanová, S., 1975, Výchova dětí v neúplné rodině, Praha

Říčan Pavel, Krejčířová Dana a kolektiv, 2006, Dětská klinická psychologie 4., přepracované a doplněné vydání ISBN 80-247-1049-8, Praha

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michaela Jurtíková
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

25. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 18. 4. 2011

.....
Katerina Kapskova

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato práce pojednává o rodině, která svou dysfunkci řeší rozvodem. Řeší rozdělení rodiny jako sociální skupiny a vliv této situace na další chování a jednání dětí, které při rozloučení rodičů procházejí. Zaměřuje se na samotný proces odchodu jednoho rodiče, změněnou situaci v rodině a následky rozvodu.

Klíčová slova: rodina, rozvod, rodinné právo

ABSTRACT

This work deals with a family dysfunction, that leads to the divorce. It addresses the division of family as a social group and the impact of this situation on the future behaviour and actions of children that go through during the parents separation. It focuses on the process of one parent leaving, the changed situation in the family -TUAC and the consequences of the divorce.

Keywords: family, divorce, family law

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

.....
Kateřina Kupčíková

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. Michaele Jurtíkové za odborné vedení bakalářské práce a za veškerou pomoc a čas s tím spojený. Děkuji za podnětné připomínky a návrhy, které pro mě byly velmi cenné a díky kterým jsem vypracovala tuto závěrečnou práci.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RODINA	13
1.1 RODINA V OBRAZU STOLETÍ	13
1.2 VĚDNÍ OBORY A AUTOŘI	16
1.3 MANŽELSTVÍ	17
1.3.1 Sňatky, sňatečnost	18
1.3.2 Limitujícími faktory	19
1.4 FUNKCE RODINY	20
1.5 ROZDĚLENÍ DLE JEJICH FUNKČNOSTI	22
2 KRIZE V RODINĚ	24
2.1 ROZVOD	25
2.1.1 Rozvodové řízení	25
2.1.2 Rozvodovost v ČR	27
2.1.3 Porozvodová péče o děti	27
2.2 NÁSLEDKY ROZPADU RODINY	30
2.3 DÍTĚ, JAKO OBĚŤ	31
2.4 EXEKUCE DÍTĚTE	32
2.5 VĚK A STUPEŇ VÝVOJE DÍTĚTE	33
2.5.1 Nenarozené dítě.....	33
2.5.2 Kojenci	33
2.5.3 Batolata.....	34
2.5.4 Předškolní děti.....	34
2.5.5 Děti od 5 – 9 let.....	35
2.5.6 Děti od 10 – 14 let.....	35
2.5.7 Dospívající	36
2.6 OBECNÉ PROJEVY U DĚTÍ	37
2.7 ROZVODOVÁ KOMUNIKACE	39
3 INSTITUCE PRACUJÍCÍ S RODINOU	42
3.1 PREVENTIVNÍ PÉČE	42
3.2 PÉČE O RODINU V KRIZOVÝCH SITUACÍCH	42
3.3 PÉČE BĚHEM ROZVODU A NÁSLEDNĚ PO ROZVODU	43
3.3.1 Orgán sociálně – právní ochrany dětí.....	43
3.3.2 Mediace	43
II PRAKTICKÁ ČÁST	45

4	PŘÍPRAVA A REALIZACE PROJEKTU VÝZKUMU	46
4.1	STANOVENÍ CÍLŮ VÝZKUMU	46
4.2	STANOVENÍ DÍLČÍCH CÍLŮ VÝZKUMU	46
4.3	VÝZKUMNÝ VZOREK	47
4.4	DRUH VÝZKUMU	48
4.5	ZPŮSOB SBĚRU DAT	48
4.6	ORGANIZACE A PRŮBĚH VÝZKUMU	48
4.7	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	49
4.8	VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE	49
4.9	SHRnutí VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	72
	ZÁVĚR	73
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
	INTERNETOVÉ ZDROJE	78
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	79
	SEZNAM OBRÁZKŮ	80
	SEZNAM TABULEK	81
	SEZNAM PŘÍLOH	82

ÚVOD

Chtěla bych poznat jediného člověka, který by se v životě s rozvodem v rodině nebo svém blízkém okolí nesešel. Je to proces, ze kterého mnohé mrazí. Někdy nevyhnutelný, někdy vyvolaný naprostou banalitou, někdy z vážných i méně závažných problémů, které prostě nejsou lidé schopni vyřešit. Je to akt stejně starý jako sňatek. V některých částech světa je bráný jako běžná rutinní právní záležitost, která se dá vyřešit dvěma schůzkami, a naopak existují stále země, kde je rozvod hanba a je přípustný pouze v určitých případech. Co mi uvízlo v paměti z dějepisu tak rozvody existovali už ve starověkém Řecku, kdy se většinou manželství rozcházela pro bezdětnost, názorovou odlišnost či pro nevyhovující sexuální stránku. Jelikož v antice převažovalo patriarchální nahlížení na svět, mohla převážně za vše žena. V Římě už to bylo těžší, tam mohla požádat o rozvod žena, pokud byl muž impotentní a ani pro toto nebyly vyslyšeny. Muži na rozdíl od žen mohli dát sebemenší důvod a rozvod byl vykonán.

Křesťanství vneslo do svazků manželství poučku „Co Bůh spojil, člověk nerozlučí“, ale když si přečteme bibli je tam spousta rozporuplných pouček a přirovnání. Například v arabském světě rozvodoví soudci záměrně komplikují rozvodová stání a dávají manželům tři měsíční zkušební lhůtu, kdy by mohlo dojít ke stažení rozvodu. Navíc se tam smí rozvést muž se ženou, pouze pokud ji materiálně zajistí. O rozvod může v arabském světě požádat i žena a to v případě pokud se prokáže, že byla fyzicky či duševně týrána. Muž musí ženu plně zabezpečit, i když už s ní a jejich dětmi nežije. (Rozvod v arabském světě, 2010)

V dnešní době se rozvádí velká spousta manželství. I já mám osobní zkušenost s rozvodem svých rodičů, ale z mého pohledu v něm spatřuji pozitivní smysl. Rozvádějí se mí přátelé, známí, rozvádějí se přátelé přátel a mohlo by se to pomalu stát takovým standardem pro řešení krizových situací. Někdy mi připadají důvody rozvodu až banální a možná by stačilo jen trochu zapracovat na sobě a nastavit životu trochu pravidel pro obě strany. Vždyť většinou neopouští pouze partnera, ale také děti, společnou domácnost, vzpomínky a zážitky, které už se nebudou moci nikdy stát. Z mého pohledu se dá při rozvodu vše řešit prakticky – nemovitosti, auta, bankovní účty, dluhy v bance či u přátel, dají se rozdělit kufry i album s fotkami. U čeho toto dělení ale končí, jsou děti. Ty nemůže

nikdo přeprogramovat, aby se dokázaly nad celou novou situací povznést, aby jednoho rodiče milovaly méně než toho druhého, aby zapomněly na svůj původ, vymazaly vzpomínky a zavřely svůj milovaný dětský pokoj a šli s klidným srdcem bydlet do „nového domova“. Děti, které žijí v jinak klidném rodinném prostředí, nechtějí změny a už vůbec nemají potřebu loučit se zažitými rituály, které dětská osobnost potřebuje. Spousta rodičů v době rozvodu řeší hlavně sebe a své problémy a může dojít k tomu, že se dítě odstaví na druhou kolej a následky rozvodu se na něj podepíše tímto nezájmem nejvíce.

Málo kdy se docílí vyrovnaného rozvodu, který probíhá v klidu a souladu a nenabourá životy těch, kterých se týká. Ale je jen na lidech, jak si život zařídí, bohužel je jenom na nich, jak zařídí život svým dětem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodina jsou ti nejbližší z blízkých, které máme. Rodina je ten základ, který nám dává první vědomosti, první ponaučení, která nás učí, jak funguje život a jak v životě obstát. Díky rodině, která nás vychovává, se můžeme připravit na okamžik, kdy začneme budovat rodinu vlastní, abychom našim dětem mohli dát tu pevnou a stabilní základnu pro jejich další vývoj. Je to vlastně koloběh, který jde stále dál a dál. Podle Matějčka (1994) je rodina nejpevnější mezilidský svazek, který existuje. Základní jádrovou rodinu tvoří muž a žena a jejich děti. Rozšířenou rodinu tvoří prarodiče, tety, strýcové, sestřenice a další. Existuje několik typů rodin, například jako neúplná rodina s jedním rodičem.

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak se známe dnes. A vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k oplození a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není třeba rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat připravovat pro život. (Matějček, 1994)

Zakládáme rodinné svazky ve velkém procentu pro to, abychom v tomto svazku vychovali potomky, předali jim své znalosti, naučili je jak se o sebe samostatně ve světě postarat. Rodina nám dává ten pocit, že máme zázemí, které ochrání, podpoří a vždy nějakým způsobem pomůže ve zlých časech. Rodina je pro život velmi významným prvkem, cítíme se v ní bezpečně, máme společné zážitky, vzpomínky, a když to jde dobře i společnou budoucnost. Stále častěji se nám ale přesouvají životní priority a první místa na žebříčcích získává v některých případech práce a kariéerní postup, úspěch, peníze, informace a pak i ta rodina jako přístav klidu a odpočinku. Ale právě i v rodině je spousta práce, a někdy z té celodenní únavy na to zapomeneme a základní hodnoty rodiny a práci proto, aby rodina fungovala, ošídíme víc než je snesitelné. Stabilní rodina by měla stát na čtyřech základních pilířích, aby vydržela i nápor nepříznivých situací a to na vzájemné důvěře, komunikaci, solidaritě a kompromisech.

1.1 Rodina v obrazu století

Rodina je živý organismus, který se vyvíjí stejně jako společnost. V průběhu času některé funkce postupně ustupují do pozadí a některé vstupují do popředí.

30. léta

Ve třicátých letech byla rodina ve velmi těžké situaci. Země byla mezi válkami a panovala finanční krize. Hlavou rodiny a jejím živitelem byl muž. Jeho úkolem bylo nejen uživit celou rodinu, ale také měl zodpovědnost za výchovu dětí. Žena měla v rodině na starosti chod domácnosti. Ženy měly velmi těžký přístup ke vzdělání a procovat mimo rodinu bylo takřka nemožné. Také manželství bylo ještě institucí spíše náboženského typu. Rodina byla významnou ekonomickou institucí, která představovala rozsáhlé domácí hospodářství, kde bylo normální, že se pekl chléb, šily se šaty, lůžkoviny a navíc toto domácí hospodářství poskytovalo také pracovní místa a zaměstnání pro služebnictvo, především mladé služebné a mládence. (Surala, 2010) Věřím tomu, že v té době se nedalo o ženskou emancipaci snad ani přemýšlet a můžeme být rádi, že se doba vyvinula pozitivně dál a my nezůstali zakotveni v těchto tradicích.

50. léta

V padesátých letech se mění také celkový pohled na rodinu. V souvislosti s tím se postupně začíná měnit i pozice a postavení ženy v rodině i v celé společnosti a samozřejmě i postavení muže a celkově celý vztah mezi manželi. Žena se v manželství stává rovnoprávným partnerem muže. Muž už není jako dříve a ani nemůže být jediným živitelem rodiny. Úloha muže a současně otce klesá i ve významu hlavního vychovatele dětí. Výchovnou funkci postupně přebírají nově zakládané jesle, mateřské školy, základní školy, družiny, mládežnické organizace. Rodiče, jelikož musí oba pracovat, jsou tak nuceni své děti do těchto zařízení posílat. Čím dříve jde matka od svých dětí do zaměstnání, tím více je vládnoucím režimem vychvalována a uznávána. Manželský svazek se stával méně trvalý, možná také v souvislosti s tím, že rozvodu se dosahovalo snadněji. Postupně tak rostl počet rozvodů, ale naopak začal klesat počet narozených dětí v rodinách. (Surala, 2010)

70. léta

V sedmdesátých letech postupně pokračoval rozpad rodiny tradičního pojetí. Typické pro tradiční rodinu je, že má sloužit především jako ekonomická jednotka a její hlavou je jednoznačně muž, tedy otec. Postupně se začal utvářet model rodiny moderního typu. Manželství postupně u některých mladých lidí ztrácelo svoji nezastupitelnou hodnotu a také svoji

jakousi nedotknutelnost, posvátnost a nezrušitelnost. Rozvod přestává být něco strašného a nenormálního a začíná se objevovat stále častěji. Zaměstnanost rodiny postupně stoupá. Už z dřívějších let je normální, že v zaměstnání mimo domov se pohybuje nejen otec, ale také matka. (Surala, 2010)

90. léta

Devadesátá léta přinesla mimo jiné i možnosti studia a práce v zahraničí a najednou bylo na ženění a vdávání času dost. Postupně se začal prosazovat trend nejdříve něco zažít, něco vidět, něčeho dosáhnout a teprve potom se usadit a založit rodinu. Tento fakt měl potom za příčinu vyšší věk při uzavírání manželství a také méně početné rodiny.

Mladí už chtěli více komfortu pro sebe i pro své děti, chtěli cestovat, jezdit na dovolené, sportovat a to s větším počtem dětí nebylo tak úplně možné. Ani role v rodině už nebyly tak zcela jednoznačně rozdělené. Stále více se stávalo normálním, že o malé děti doma zůstává pečovat otec, zatímco matka buduje profesní kariéru a stává se tak hlavní živitelkou rodiny. Přesto péče o malé děti u nás včetně mateřské dovolené zůstávala ve velké většině zcela v kompetenci ženy. (Surala, 2010)

Dnešní rodina

Dnešní rodina prochází krizí. O této krizi mluvíme, z důvodu poměrně vysoké rozvodovosti, s čímž souvisí výskyt neúplných a rozvrácených rodin, a důvodu jisté tolerance mimomanželských vztahů a dětí narozených mimo manželství. Na první pohled to může vypadat, jakoby manželství postupně ztrácelo svůj význam. Objevují se častěji případy, kdy jsou děti zneužívány, zanedbávány. Přibývá velká zaměstnanost rodičů, kdy je málo času na děti a stále se zkracuje délka společně stráveného času. Se stoupajícím věkem při uzavírání manželství stoupá také věk žen prvorodiček. Ty odkládají budování rodiny až na druhou kolej, teprve poté, co vystudují, najdou si zaměstnání, vybudují si kariéru, a posléze možná přijde řada i děti. (Surala, 2010)

Dle mého názoru, ale je to také způsobeno silcím tlakem společnosti, kdy mít děti je do jisté míry diskriminační v návaznosti na zaměstnanost, a matky s vícem dětmi jsou sta-

věny do pozice sociálně slabších, kteří spoléhají na sociální dávky, což je možná pravdivé v mizivém procentu naší populace.

Charakteristickým znakem dnešních rodin je jejich dokonalá plánovanost. Plánuje se všechno a neodmyslitelným pomocníkem tohoto plánování je také antikoncepce, která má tuto malopočetnost rodin na svědomí. Snižuje se stabilita manželského svazku a celé rodiny. Stále více rozvodovost stoupá, rozvod se stává něčím zcela normálním, pro někoho se stává samozřejmou součástí života a samozřejmým pokračováním manželství. (Surala, 2010)

Dnešní rodina, když žije v době, která se velmi liší například od rodiny žijící ve třicátých letech je z mého pohledu paradoxně více zranitelná a ohrožená. Díky komunikačním médiím, sdílením spousty informací a záplavě možností, které dnešní doba poskytuje, si je těžké stanovit a udržovat hodnoty. Podle mého názoru neumíme základní věc a to udržet si úctu k partnerovi.

1.2 Vědní obory a autoři

Pojem rodiny je vymezen v několika vědních oborech z pohledu různých autorů velmi obecně i podrobněji. Vymezení pojmu najdeme v sociologii, psychologii, pedagogice, teologii, andragogice, antropologii, lékařství i ve finančnictví.

Podle Možného (2002) je rodina definovaná jako „*institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti.*“ Tato sociologická formulace je bez všech příkras o citech a lásce naprosto pravdivá, když potřebných funkcí rodiny je mnohem více. O tom už se zmiňují ale jiní autoři jako například Colorosová (1999), mezinárodně uznávaná odbornice v oboru rodičovské péče.

„Rodina je organizmem, který má svou anatomii a fyziologii, udržuje dynamickou rovnováhu a trpí nejrůznějšími poruchami, když se rovnováha poruší, a také ji umí spontánně ze svých vlastních zdrojů obnovovat a uzdravovat se. Ale může se také rozpadat, zanikat a jako celek zahynout“ (Trapková, Chvála, 2006, str. 24).

Podle Dunovského (1999, str. 91 – 92) je „*Rodina, jako nejstarší základní společenská skupina či společenství, nejtěsněji spjatá nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek. Funkcemi, činnostmi zabezpečujícími potřeby svých členů a společnosti jako celku, prochází celou svou historií neustálými změnami co do své velikosti, významu i začlenění do společnosti.*

Adaptuje se přitom na její nejrůznější proměny či vývojové stupně. Přizpůsobujíc se jim, udržuje život člověka prakticky ve všech jeho sférách a cyklech“

Rodinu lze z hlediska jejího fungování pojmout jako strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí. (Pláňava, 2000)

Možný (2002) ve své knize mluví takto: *„Rodina je sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor stíněný proti nepřehlednému a vířícímu světu veřejnému.“*

„Rodina je soubor lidí spojených krví, manželstvím, adopcí a sdílející základní zodpovědnost za reprodukci a péči o členy společnosti, zabezpečení biologického přežívání, citového a rozumového vývoje a místa společenské kontroly v procesu socializace.“ (Sekot, 2006).

„Z pohledu pedagogického je rodina v tomto pohledu prvním, vztažným systémem, se kterým člověk přichází do styku. Odtud se učí, přejímáním vzorů nebo nápodobou neintenciální formou, modely chování, základní dovednosti i postoje k hodnotám“ (Kraus, Poláčková, 2001, str. 81)

Lékařství vidí v rodině prvek ozdravný a tlumící projevy různých chorob, ale také jako prostředí, kde řada onemocnění vzniká. Sborník Mezinárodních klasifikací nemocí MKN 10 definuje zdraví, jako: *„Stav kdy je člověku naprosto dobře a to jak fyzicky, tak psychicky i sociálně.“ (Křivohlavý, 2003, str. 37)* Nedílnou součástí sociálního zdraví je fungující „zdravá“ rodina.

1.3 Manželství

V partnerských vztazích bývá manželství bráno jako další krok k osamostatnění od rodin, které nás vychovaly a k založení rodiny vlastní. Manželství je právní a společenská instituce, která tvoří legislativní základ pro rodiny. Manželství plní několik důležitých funkcí, mezi kterými je funkce společenskoekonomická, erotická, reprodukční a také kulturně výchovná i relaxační.

Podle Vágnerové (2008) patří manželství mezi nejstarší sociální instituce v dějinách lidstva. Pro mě má manželský svazek vysokou hodnotu, která stojí nad vším, co patří do partnerských vztahů. Je to krok k založení vlastní rodiny, kdy budujeme na základě našich zku-

šeností a představ něco jedinečného, čímž je rodina. Manželství je taková střecha nad dvěma lidmi, kteří se rozhodli spolu jít životem. Můžeme se na to i dívat jako na smlouvu, kterou uzavíráme na utvrzení našeho slibu, že se o sebe budeme vzájemně starat, pomáhat si a budovat pevnou základnu pro budoucnost našich dětí. Na manželství musí být dva a nejlépe již vyzrálí lidé s reálnou představou o světě a všech nástrahách, která na manželství v průběhu života, čekají.

V roce 2010 bylo uzavřeno pouze 46,7 tisíce manželství, o 1,1 tisíce méně než v roce předchozím. Stejný počet sňatků byl zaznamenán před dvěma sty lety, tehdy ovšem žila na území dnešní ČR méně než polovina dnešních obyvatel. Pokles intenzity sňatečnosti je dlouhodobý a navíc početně silné generace narozených v sedmdesátých letech již věk vyšší sňatečnosti překročily. Svobodní muži se nejčastěji žení ve věku 28-31 let, svobodné ženy se vdávají nejčastěji ve věku 25-29 let. Celkem 1 707 českých mužů a 2 403 žen uzavřelo v roce 2010 manželství s cizím státním občanem. Muži nejčastěji s občankami Slovenska a Ukrajiny, ženy s občany Slovenska, Německa a Velké Británie. (Sňatečnost, 2011)

Manželství má v naší republice dvě formy:

Občanský sňatek – je prohlášením o uzavření manželství orgánem státu, kterým je myšlen Obecní úřad pověřený vedením matriky, ale i nematriční obecní úřad, u kterého je jeden ze snoubenců přihlášen k trvalému pobytu. Manželství se uzavírá na obecním úřadu či místech určených pro kulturní akce, ale také na místech, které úřad schválí dle návrhu snoubenců. Svatba se tedy může odehrávat v metru, na soukromé zahradě i třeba v horkovzdušném balonu.

Církevní obřad – jde o uzavření manželství před orgánem registrované církve či náboženské společnosti. Manželství se uzavírají na místech daných předpisy dané církve.

(Dvořáková - Závodská, 2002)

1.3.1 Sňatky, sňatečnost

Sňatky jsou evidovány pomocí dokumentu Hlášení o uzavření manželství, které v České republice shromažďuje Český statistický úřad, který každoročně vydává publikaci Pohyb

obyvatel, ve které je možné, mimo jiné, nalézt statistické informace o sňatcích. Jako doklad o uzavření manželství slouží snoubencům Oddací list, který obsahuje následující informace: jméno, datum narození, osobní stav a rodné číslo novomanželů, místo a datum sňatku, jméno a příjmení rodičů novomanželů, dohodu o budoucím příjmení, název matričního úřadu, popis strany, kde je v matrice sňatek zapsán a jméno a podpis matrikáře. (Dvořáková - Závodská, 2002)

1.3.2 Limitujícími faktory

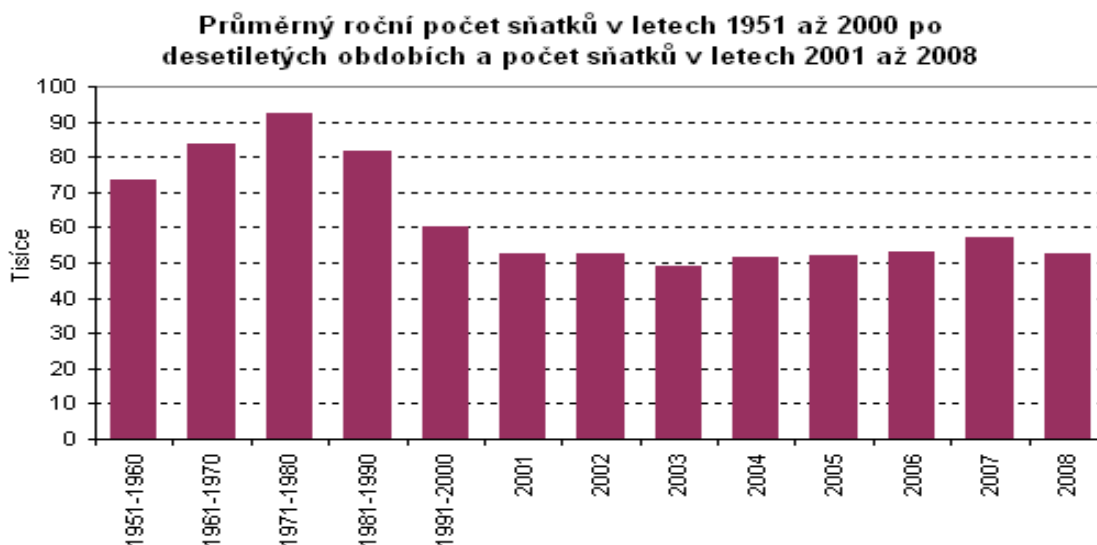
Pro legitimní vznik manželství je v naší republice stanoveno několik podmínek, za kterých se mohou páry oddat.

Minimální sňatkový věk - v České republice 18 let. Manželství nemůže uzavřít nezletilý. Výjimečně, jestliže to je v souladu se společenským účelem manželství (např. těhotenství partnerky), může soud z důležitých důvodů povolit uzavření manželství nezletilému staršímu než 16 let. Návrh na uzavření manželství podává sám nezletilý, kterému není nutno ustanovit opatrovníka.

Rodinný stav - sezdání již nemohou vstoupit do manželství - toto platí pouze v monogamních společnostech, tj. společnostech, ve kterých není dovoleno mnohoženství či mnoho mužství.

Stupeň pokrevnosti - v přímé linii, tj. rodiče s dětmi a sourozenci nemohou uzavřít sňatek, bratranec se sestřenicí se již vzít mohou.

Pohlaví novomanželů - v České republice mohou uzavřít sňatek pouze osoby odlišného pohlaví. Zákon o registrovaném partnerství byl v ČR schválen (zákon č. 115/2006 Sb.), ale registrované partnerství není rovnocenné s uzavřením manželství a není tedy ani centrálně statisticky evidováno. (Dvořáková - Závodská, 2002)

(Sňatečnost, 2011)

1.4 Funkce rodiny

Rodina plní velké množství sociálních funkcí, které jsou pro její existenci i společnost důležité. Z rodiny si dítě odnáší základní potenciál do života, který může být dle toho, jestli je rodina funkční či dysfunkční, různý.

Funkce rodiny „jsou většinou chápány jako úkoly, které plní rodina jednak vůči svým příslušníkům, ale také ve vztahu ke společnosti. Složitě a stále se vyvíjející podmínky života společnosti jsou zároveň podmínkami pro život rodiny a podobně je ovlivňována společnost okolnostmi rodinného života svých občanů“ (Střelec 2005, str. 110).

Střelec (2005) také popisuje tyto základní funkce rodiny:

Ekonomicko-zabezpečovací - rodina zajišťuje prostředky na fungování domácnosti, které jsou většinou zajištěny mimo rámec rodiny. Největší úkol mají v tomto ohledu rodiče, kteří zajišťují dostatečné finanční zázemí pro plnohodnotný a zdravý rozvojových dětí. V neposlední řadě dnešní rodiče řeší i budoucnost dětí, která obnáší úsporu finančních prostředků na dobu studia dětí, které díky možnostem studia ve vzdálených městech či v zahraničí mohou obnášet velkou finanční zátěž rodiny. Ekonomickou odpovědnost mají rodiče v

případě rozvodu (výživné). Pokud dochází v této základní funkci k problémům a krizím, bývá to jeden z častých důvodů rozpadu manželství.

Biologicko-reprodukční – zajišťuje reprodukci lidské společnosti. Ne vždy je tato funkce spojená s rodinou, ale výsledek je neměnný a to přivést na svět dítě. Je obecně známým faktem, že natalita české společnosti dlouhodobě klesá. „V roce 1990 se v České republice narodilo 130 tisíc dětí, v roce 2000 to bylo jen 90 tisíc. Ve srovnání s rokem 1975, kdy se v ČR narodilo 192 tisíc dětí, se v posledních letech rodí v ČR sotva polovina dětí.“ (Možný, 2002, str. 44)

Odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil – v této funkci je důležitý aspekt toho jak rodina dokáže trávit volný čas a jak s ním nakládá. V té lepší variantě dokáže rodina rozvrhnout volný čas, tak aby část patřila společným aktivitám, jako jsou výlety, společenské hry, rodinná setkání a další. Část volného času ale potřebuje jednotlivec i sám pro sebe, aby uspokojil potřeby seberealizace při vlastních koníčcích či zálibách. Ta horší varianta se zobrazuje v tom, že rodina tráví volný čas jen odděleně a nikdo neví, co dělá ten druhý. Střelec (2005)

Emocionálně- ochranná – základem rodiny a jejím trvání je citový základ, na kterém je soužití založeno. Vyrovnaný emocionální vztah mezi partnery a v rodině dokáže uspokojit potřebu lásky, pochopení, uznání a citové jistoty v dětech. Pokud jsou tyto potřeby dlouhodobě nenaplněny, může docházet u dětí k deprivaci. Střelec (2005)

Výchovně-socializační – patří k nejdůležitějším funkcím rodiny a vychází ze zájmu o dítě a jeho učení. Rozvíjí se od narození dítěte, kdy od základních věcí jako je řeč, chování, přechází rodiče k výchově společenské a k tomu, aby je rodiče připravili na další život ve společnosti. Při selhání této funkce rodiny může dojít k tomu, že děti přicházejí do společnosti se špatnými návyky. (Střelec, 2005)

„..., že domov dnešních dětí je předznamenán v domovu jejich rodičů – přesněji řečeno, jejich dospělých vychovatelů, „jejich lidí“, protože to nemusí být jen vlastní biologičtí rodiče, ale ti, kdo vytvářejí jim domov. Je to jakási sociální dědičnost. Ne tedy přenos podmíněný geneticky, ale přenos postojů, zaměření, potřeb, zkrátka toho co chceme a očekáváme od života a k čemu své snažení zaměřujeme.“ (Matějček, 1994, str. 10)

Podle Matějčka (1994) vše začíná právě zkušeností dítěte s vlastními rodiči, ve společné domácnosti, tam kde žijí. Popisuje, že děti, které prožily pěkné dětství, a měli pěkný domov, s větší pravděpodobností vytvoří pěkný domov svým dětem, až budou mít vlastní rodinu.

Proto je důležité si uvědomit, že vzor, který každodenním životem předkládáme dětem v rodině, se zapíše do jejich povědomí jako ten správný. Je potom už pouze na dítěti, jak vyhodnotí své další činy a jakou životní roli přijme v partnerském vztahu a v další rodině, kterou jednou samo založí.

1.5 Rozdělení dle jejich funkčnosti

Podle toho jak rodina plní své funkce se dá rozdělit do čtyř skupin dle Dunovského (In Střelec 2005):

Funkční rodiny, kterých je asi 85%. V těchto rodinách je výchova dětí a jejich vývoj v pořádku a vše se odvíjí tak jak má. Rodina pečuje o své děti kladně z pohledu plnění funkcí například z pohledu výchovně socializačního či ekonomicky kulturního.

„Rodina je jisté soužití, které by mělo plnit smysl a poslání něčeho existujícího, funkčního – takovou rodinu nazýváme funkční“ (Plaňava, 1998).

Problémové rodiny jsou rodiny, které řeší své problémy samy a je jich asi 12 – 13%. V těchto rodinách se vyskytují závažnější problémy jako například nezaměstnanost, vážné a dlouhodobé onemocnění člena rodiny, které však neovlivňují zdravý vývoj dítěte. V některých případech potřebují krátkodobou pomoc od odborníků. (Střelec, 2005)

Dysfunkční rodiny jsou již s narušenou funkcí a je zde nutná pomoc profesionálů a odborníků a hledání východisek a řešení. V těchto rodinách se objevují patologické jevy jako alkoholismus, gamblerství a rodina není schopna své problémy sama zvládnout, je třeba hlubších vnějších zásahů, případně dlouhodobé pomocné aktivity celospolečenských institucí. Rodina ovlivňuje negativním způsobem vývoj dítěte a může být pod zvýšeným dohledem pracovníků OSPOD. Těchto rodin je zhruba 2% (Střelec, 2005)

Afunkční je rodina, která selhala. Ve společnosti je jich asi 0,5%. Tato rodina neplní své funkce. V tomto případě se můžeme dostat do situace, kdy je nejvhodnější dítě vyjmout z rodiny. Rodina ztratila veškeré výchovné funkce vůči dítěti a hromadí se v ní nejrůznější patologické projevy. Často nezáměrně přerůstá v nevraživý nebo nenávislný postoj k dítěti a v osobnosti žádného z rodičů nejsou předpoklady pro nápravu. V tomto případě se hledá umístění pro dítě mimo rodinu za přičinění soudu a soudního rozhodnutí. (Střelec, 2005)

Z mého pohledu, pokud se rodina dostane do jakékoliv z poslední tří jmenovaných stádií, kdy je narušena její funkce je nutné poskytnout potřebnou pomoc. Velký důraz by se měl klást na dopad těchto dysfunkcí na děti, protože si negativní zážitky a zkušenosti nesou po celý život dál.

2 KRIZE V RODINĚ

K narušení rovnováhy manželství může dojít po svatbě i po pěti letech ale také i po padesáti letech společného soužití. Důvodů pro neshody může být nízký věk manželů, málo životních zkušeností, ale také citová nestabilita partnera. Může dojít k neplnění funkcí rodiny, citovému ochlazení či vzájemnému odcizení partnerů. Důvodů k rozvodu by se dalo najít milion a jeden.

Vývoj a změny ve společnosti se dějí stále rychleji a rychleji, kam však směřují? Rodina se podle Možného mění, je však, a vždy také byla stabilizujícím prvkem společnosti. „Už nejstarší etické a morálně normativní spisy poukazují na to, že jakmile lidé přestávají plnit rodinné závazky, společnost ztrácí svou sílu“ (Možný, 2008, str. 15). Nyní jsme dospěli do bodu „krize rodiny“ a s ní tedy velmi úzce spojené krize naší evropské „západní“ společnosti a kultury.

Nejčastějším důvodem vyvolávajícím krizi v rodině je u nás alkoholismus, nevěra a nepřekonatelné povahové rozdíly partnerů. Pokud jeden z partnerů podlehne démonu alkoholu, nejde pouze o problém pití, ale spousta dalších následků, které se na tento problém nabalí. Většinou dojde ke ztrátě zaměstnání, finanční krizi, agresivitě a vulgárnímu chování ze strany osoby pod vlivem alkoholu. V tomto případě jsou členové rodiny vystaveni většímu stresu, který přináší život a jednání s touto osobou.

Pokud ke krizi dochází z důvodu, že si jeden z partnerů našel jiného partnera, či sklouzl k nevěře, je velmi těžké komunikovat a vést rozvod v klidném duchu. Dochází k obviňování, vytahování starých křivd a v této situaci jsou cíleně vtahovány děti, kterým je ukazován nevěrný partner, jako ten zlý, který ničí rodinu a vše kazí. Z vyprávění znám spoustu klasických výroků, které padají při konfliktech jako např: „Víš přece, že za to může maminka, že se budete stěhovat jinam.“, „ Copak nám to tatínek provedl...“

Krizi v partnerském vztahu může samozřejmě vyvolat i společensko - ekonomická situace, kdy při ztrátě zaměstnání či neúspěchu v pracovní oblasti (např. podnikání, sportu). Jakmile se dlouhodobě nedaří, rodina není stabilně finančně zajištěna, dochází k hádkám, výčitkám a tento stav může vést až k rozvodu partnerů. Rodina, která se dostává do finanční tísně, ztrácí svou společenskou prestiž, neúčastní se společenských a veřejných akcí, nemohou například navštěvovat placené aktivity (dovolené, zájezdy, návštěva divadla, kina,

výstav), kde se setkává s dalšími přáteli. Další rovinou se tato situace podepisuje i na dětech, které například nemohou navštěvovat volnočasové aktivity, které jsou financovány rodiči, výlety, zájezdy pořádané školou či další aktivity. Je jen na rodičích, jak na tuto situaci připraví své děti, protože v této době mají velmi mnoho starostí s udržením chodu domácnosti po finanční stránce a opomínají, že děti jsou stálými svědky jejich počinání.

Podle Špaňhelové jde také o spory o výchovu dítěte, kdy by však dítě nemělo mít pocit, že ono je tím problémem, proč se rodiče hádají. „*Ono samo není vinno. Vinna je jiná filozofie rodičů, jejich jiná výchova v dětství, vinny jsou názory druhých, které nutí jednoho z rodičů, aby s tím konečně „něco udělal“.* Vinna je nekompromisní povaha rodiče, neschopnost ustoupit, přijmout kompromis, neschopnost něco vyzkoušet, i když o tom rodič není na 100% přesvědčen.“ (Špaňhelová, 2010, str. 33)

Jakýkoliv z problémů, které byly již výše zmíněny, jsou jen střípkem důvodů, proč partneri sahají po rozvodových papírech. Někdy stačí málo, partneri chybují v komunikaci, někdy hodně přeceňují hodnotu své práce a bývá podceňována práce partnera, očekávání převyšuje reálný stav činů. Někdy chybí sebekritika, sebekázeň a taky jeden z hlavních pilířů manželského stavu a to je přijímání kompromisů.

2.1 Rozvod

Rozvod je pro mnohé velmi nepříjemný úkon, pro některé vysvobození či výhra. Pro dítě je to jedna z nejhorších událostí, které může dítě potkat. Příčin je mnoho a některé jsem už vzpomínala v úvodu své práce. Lidé se berou neuváženě plní ideálů, bez toho aniž by poznaly hlouběji povahové vlastnosti partnera a například jeho chování v krizových situacích. Různí se pohledy na výchovu dětí, finanční vedení domácnosti i trávení volného času. Rozpory se prohlubují hlavně nedostatkem tolerance, špatnou komunikací. Krizi často provází verbální a někdy i fyzické vzájemné napadání. (Dvořáková - Závodská, 2002)

2.1.1 Rozvodové řízení

Jakou formou je rozvod veden, závisí jen na jeho účastnících. Rozvod může být „**po dohodě**“, kdy je nutné splnit některé podmínky:

- manželství trvalo alespoň jeden rok

- nejméně šest měsíců spolu manželé nežijí
- druhý manžel se k rozvodu připojí

soud se již důvody trvalého rozvratu manželství nezabývá a rozvede manželství, pokud jsou doloženy smlouvy o vypořádání společného jmění partnerů a všech ostatních majetkových vztahů, smlouva o vypořádání práv společného bydlení, vypořádání vyživovacích povinností a pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu. (Průchová, 2002)

Rozvod je upraven zákonem o rodině 94/1963 - §23 až §29

§ 24

Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.

§ 26

(1) Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

(2) Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

(3) Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.

(4) Při rozhodování o svěřením dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zájmu dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k cito-

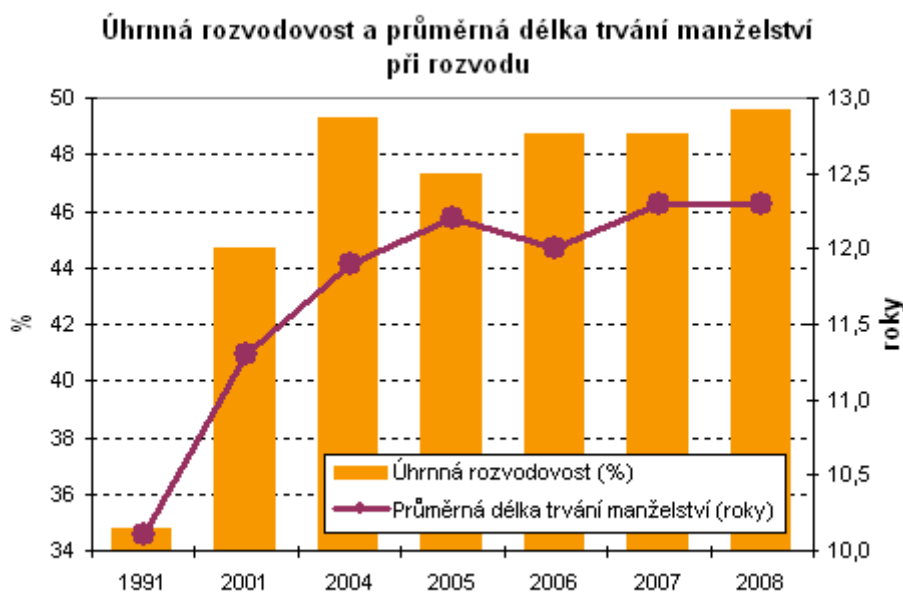
vým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.

(5) Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní. (Zákon o rodině, 2009)

2.1.2 Rozvodovost v ČR

Po přechodném snížení počtu rozvodů v roce 2009 se jejich počet vrátil na obvyklou hodnotu. V roce 2010 bylo rozvedeno 30,8 tisíce manželství, tedy o 1,6 tisíce více než v roce 2009. Podíl manželství končících rozvodem (úhrnná rozvodovost) se vrátil na 50 %. Nejvyšší míru rozvodovosti mají manželství po 2 až 5 letech trvání. Dvě třetiny návrhů na rozvod podaly ženy. V 57,3 % manželství, končících rozvodem, žily nezletilé děti. Celkem to bylo 26,5 tisíce dětí.

Právní akty 2

(Rozvodovost, 2011)

2.1.3 Porozvodová péče o děti

Velmi zásadním a bolestivým se může při rozvodu rodičů stát rozhodování o svěřeni do péče nezletilých dětí. Tyto úkony často provází vyhrocené emoce a konflikty. Návrh na podání této úpravy podává manžel, který o rozvod požádal. Výsledkem je buď dohoda me-

zi rodiči či stanovení péče soudem. (Dvořáková - Závodská, 2002) Dále autorka popisuje tristní chování rodičů, které dospělo až v to, že dítě bylo umístěno do dětského domova, jelikož vznikl rozpor mezi matkou a otcem dítěte. Matka sdělila otcovi, že syna nikdy neuvidí a ten ho odvedl do své nové rodiny, kde však nová partnerka odmítla péči o dítě a chtěla jej vrátit matce, které však převzetí dítěte odmítla si z důvodu, aby měl bývalý partner komplikovanější vztah s novou ženou. Zde je naprosto jasně vidět, jak rodiče dokážou bezcitně přehlížet pocity a základní potřeby dítěte a používají ho jako prostředek pro vyrovnání svých účtů.

Ať už probíhá dohoda jakkoliv jsou vždy rodiče pozváni na jednání u orgánu OSPOD, který vstupuje jako **kolizní pracovník**. Na rozhovor může být pozváno i nezletilé dítě. K soudu předkládá kolizní pracovník variantu navrhuje rodiče a také návrh rozhodnutí, které je v zájmu nezletilého dítěte. (Dvořáková - Závodská, 2002)

Soud přihlíží k těmto aspektům:

- 1) sleduje zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vloh, schopnosti, vývojové možnosti a to se zřetelem na životní poměry rodičů
- 2) dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, ale i právo rodiče, kterému dítě nebude svěřeno, na pravidelné informace o dítěti
- 3) přihlíží k citové orientaci a zázemí dítěte, k výchovným schopnostem rodiče a jeho schopnosti se dohodnout s druhým rodičem
- 4) přihlíží ke stabilitě budoucího výchovného prostředí
- 5) přihlíží k citovým vazbám dítěte, na sourozence, prarodiče a další příbuzné
- 6) přihlíží k hmotnému zabezpečení a bytovým poměrům (Dvořáková Závodská, 2002, str. 74)

Vše se tedy může zdát velmi dobře ošetřené. Nikdy pravděpodobně ale ani zákon ani soud není vševědoucí a chyby se stávají. Při výčtu okolností, podle kterých soud rozhoduje je patrné, že rodič, který má pevné zázemí je ve velké výhodě. Dle mého názoru jsou ale situace, kdy se rozpadem manželství jeden z rodičů ocitne ve velké nevýhodě a rychlá stabilizace situace není jednoduchá a někdy ani možná.

Podle Průchové se stanovení výchovy dítěte dotkla novela zákona o rodině a je možné dohodnout se na tom, že dítě bude na dobu po rozvodu:

Svěřeno do výchovy jednomu z rodičů, s tím, že s druhým se bude stýkat v rozsahu stanoveném mimosoudně, případně dohodnuté před soudem. Toto je nejčastější úprava vztahů. Neznamená to však, že by rodič, který nemá dítě v péči, ztrácel rodičovská práva a povinnosti. (Průchová, 2002) Jak kvalitní je život s jedním rodičem, už závisí jenom na něm samém. Velmi dobře je známo že dítě potřebuje oba vzory a když se podívám zpětně do minulosti i já vnímám, že mi jeden vzor a to mužský chyběl. Pro samotného rodiče není snadné zajistit výchovu dítěte vyrovnaně. Je v tom velký kus práce a odříkání.

Svěřeno do střídavé výchovy obou rodičů. Zde by měla být dodržena zákonná podmínka, že střídavá péče bude v zájmu dítěte, oba rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat a mají o výchovu dítěte zájem a střídavou péčí budou lépe (nežli jiným způsobem výchovy) zajištěny potřeby nezletilého dítěte. Dále by měla být dodrženy další podmínky, které byly analyzovány dle praxe, posudků znalců z oboru dětské psychologie. Rodiče by neměli bydlet daleko od sebe, dítě by mělo mít zhruba stejně daleko do školy, mělo by mít stejně daleko do aktivit, které navštěvuje a být v dosahu kolektivu svých přátel. Zázemí by mělo být u obou rodičů srovnatelné, aby nedocházelo ke stěhování dítěte z místa na místo. Předpokládá se, že rodiče spolu komunikují, alespoň minimálně. Střídavá péče by měla být posuzována s maximálním ohledem na dítě, a pokud už je ve věku, kdy si je schopno utvořit vlastní názor, mělo by se k situaci vyjádřit a posoudit dosah opatření týkající se jeho osoby. Střídavá péče bývá stanovena v intervalu čtrnácti dní. (Průchová, 2002)

Osobně jsem se ve své blízkosti nesečkala s tímto přidělením do péče, ale zprostředkovaně vím o rodině, která takovýmto způsobem o děti pečuje. Z počátku to pro ně bylo velmi těžké, ale vyšly z toho i pozitiva jako rovnoměrné rozdělení povinností mezi rodiči a to jak výchovných, tak i finančních. Žádný z rodičů není zvýhodňován, protože v každé domácnosti děti normálně fungují a mají své povinnosti. Nejsou „na návštěvě“.

Svěřeno do společné výchovy, respektive zůstane ve společné péči obou rodičů a to v případě, pokud i po rozvodu setrvávají rodiče v jedné domácnosti a částečně se podílejí na chodu domácnosti. Zde by asi bylo vhodné se pozastavit nad tím, jak funguje taková domácnost, a jestli rozvedení manželé dokážou překonat své problémy a nadále fungovat pod jednou střechou i ve prospěch dětí, které s nimi domácnost sdílí. (Průchová, 2002)

Je pro mě jen těžko představitelné v jaké situaci se musí nacházet dítě, které setrvává ve společné domácnosti s rozvedenými rodiči, kteří nemají ujasněné vztahy a nejsou s tímto vyrovnání.

2.2 Následky rozpadu rodiny

„Výzkum rozvodovosti neposkytuje žádné jednoznačné odpovědi na otázku, zda jsou rozchodem rodičů více postiženi chlapci, nebo dívky. Příslušnost k jednomu nebo druhému pohlaví zde musíme brát jen jako jeden z působících faktorů.“ (Karsten, 2006, str. 106).

Ve své knize Slušný rozvod, použila Průchová (2002) rozbor MUDr. Caplana - 152 párů s 338 dětmi, který prokázal, že ať jsou manželství z Aše nebo Jeruzaléma, provází je shodné faktory:

Hádky – vznikají ze zklamání v partnerském vztahu, neuspokojení představ, vysoce kladených nároků na partnera i dalšími vlivy, které rozpad rodiny mohou provázet jako nezaměstnanost, bytové problémy a další.

Zájmové konflikty mezi rodiči a dětmi – kdy děti se snaží za jakoukoliv cenu zachovat i nefunkční rodinu. Většinou však mají velmi malý vliv na blížící se zlomovou situaci.

Problém sdělení – je velmi těžké oznámit dítěti, že se rodiče rozvádějí. I podání je velmi důležité. Mnohdy se toto dítě dozvídá jen z ozvěny za zavřenými dveřmi nebo mimoděk vyslechne rozhovor dospělých. Tvoří pak vlastní úsudky a bez řádného vysvětlení důvodů a dalšího postupu může být zmatené a prožívat silné emoce.

Dítě jako spolubojovník – malé děti mají černobílou představu o životě, a proto v jejich očích bývá jeden rodič ten dobrý a druhý špatný. Problém nastává při styku s druhým rodičem, kdy mohou vzniknout zbytečné spory o výchově a negativním působením rodiče proti

druhému. Rodiče bývají zaslepeni křivdami z rozpadlého manželství a neuvědomují si, že jen velmi citlivé zacházení a komunikace s dítětem může vést k pozitivním výsledkům.

Opuštění – cítí snad každé dítě, kterého opustí rodič. Děti mají zlé sny, představy o tom, že druhého rodiče zahaly nebo mu nějak ublížili či že se na něj zlobí. Někdy se rodiče s dítětem nesečkávají z důvodů msty, někdy z žalu, ale také je možné, že jim partner ve styku s dítětem cíleně brání.

Domov s jedním rodičem – dočasná setkání nemohou nahradit plně rodiče, který odešel. Dítě může přemýšlet o tom, že když ho opustil jeden rodič, může ho opustit i ten druhý. V případě, kdy byly rodičům rozděleny děti, se násobí stesk po nepřítomném rodiči i sourozenci.

Nižší příjem – po rozvodu se většinou sníží finanční příjem a to se může odrazit na dalším chodu domácnosti i vzdělání dětí. Rodiči samoživitelé většinou nezůstávají prostředky na kroužky, soukromé hodiny doučování, drahé pomůcky k zájmovým činnostem.

Změna bydliště – při snížení příjmu jde ruku v ruce i nutné snížení nákladů na bydlení a proto se většinou stěhují do menších bytů. To pro dítě znamená další změnu a často i ztrátu přátel a kontaktů.

Stigmatizace – děti se velmi těžce vyrovnávají s odlišnostmi, proto když se rodina rozpadne, není to pro ně po společenské stránce nic příjemného. Díky poznámkám ostatních mohou být velmi nešťastné.

Sexualita – mnozí rodiče z pocitu, že nechtějí zůstat sami a možná se chtějí i partnerovi, který odešel vyrovnat či pomstít, hledají další partnery. Jsou náchylní k promiskuitě a snaží se něco si dokázat. Když je dítě svědkem takového jednání může se zbytečně na sex zaměřovat a svého rodiče hlídat a kárat, což je od dítěte v období puberty nesnesitelné.

2.3 Dítě, jako oběť

Nejhorší způsob je, když chování k dítěti je cílené a zhrzení rodiče se prostřednictvím jeho mstí rodiči druhému. V médiích proběhla i řada kauz, ve kterých dítě figurovalo jako oběť trestného činu, jen z důvodu pomsty partnerovi. Týrání dítěte je jedno z nejtěžších traumat, které může dítě prožít. „*Násilí ze strany rodiče prožívá jako odmítnutí, které potvrzuje jeho*

špatnost.“ (Pothe, 1999, str. 40) Pro děti je tato situace velmi bolestivá, protože si rodiče představují jako někoho, kdo nedokáže ublížit a idealizují si ho. Zde je rozdílný pohled navazující na věk dítěte. Malé děti obviňují sami sebe z toho, že dělají něco zlého, jsou trestány a starší děti dokážou popsat danou situaci a pochopit, že se děje něco špatného. (Pothe, 1999)

V nedávné době byl medializován případ, kdy rodič otrávil vlastní dítě nemrznoucí směsí, aby se pomstil partnerovi. Následky pro takovéto dítě jsou doživotní.

2.4 Exekuce dítěte

Tento nový název se stále častěji objevuje v médiích a článcích v případě, že se rodiče násilně za přítomnosti právníků, domáhají svých práv daných soudním nařízením. V tu chvíli, když odtrhávají plačící dítě od druhého rodiče, a scénu provází vyostřené emoce, se jaksi vytrácí rodičovský element i city. Jako matka se nedokážu na toto dívat ani na záznamu natož být něčemu takovému přítomna. Rodiče si v tu chvíli snad ani neuvědomují, jakou bolest a stres způsobují tímto chováním dětem. V tu chvíli jsou rozkmotřenými partnery, kteří se snaží domoci svého práva z jakékoliv ceny, jsou všechno jenom ne zodpovědnými rodiči. Takové situace způsobují hluboké šrámy na dětské duši a dají se přirovnat k psychickému týrání.

Je zde také možnost, že dítě, o které se rodiče přetahují je soudem umístěno do „vhodnějšího prostředí“, ale tato varianta je z mého pohledu naprosto neúnosná a má na dítě trvalé následky, jelikož je vytrženo z domácího prostředí, od přátel a lidí, které zná, ze školy a aktivit, kterých se běžně zúčastňuje. V tomto případě se stává obětí rodičů i zákonů. Bohužel rodičů, kteří se neumí shodnout na tom nejlepším způsobu života pro jejich dítě. A bohužel i obětí naší justice, která v tomto případě nemusí vždy rozhodnout jen v prospěch dítěte, protože za zavřené dveře domácností a rodinných vztahů nedohlédne. K této problematice zcela veřejně hovoří Ing. Zuzana Baudyšová, která je ředitelkou nadace Naše dítě. (Naše dítě, 2011)

2.5 Věk a stupeň vývoje dítěte

Jistě má velký vliv na chápání rozvodové situace i věk a stupeň vývoje dítěte. Každá věková skupina nese svá úskalí a děti velmi citlivě vnímají prostředí kolem sebe. Jinak prožívají stresové situace, kterými rodiče procházejí, děti v předškolním věku a jinak adolescenti. Také odlišně dle věkové skupiny, reagují na změny prostředí v případě stěhování nebo změny sociálních poměrů rodiny, která se po rozvodu rodičů může rapidně změnit. Nevládnutý proces rozvodu, kdy rodiče odsunují dítě na vedlejší kolej, se může neblaze podepsat na jeho vývoji jak po psychické tak i fyzické stránce. Někdy se toto děje aniž by si to rodiče v náporu vlastních starostí uvědomili. Bohužel až vzniknou problémy je těžší je řešit, než kdyby jim věnovali řádnou pozornost a snažili se jim v zájmu dítěte předejít. (Špaňhelová 2010)

2.5.1 Nenarozené dítě

Dítě v děloze si je vědomo matčina trápení, zlosti, smutku a deprese a může být rozrušené, neustále se převracet nebo se naopak skoro nehýbat. Protože je matka s dítětem tak intimně spojena, její fyziologické reakce na stres a truchlení ovlivňují celé její tělo, tedy prostředí, ve kterém se nenarozené dítě vyvíjí. (Colorosová, 2008, str. 108) Negativní vlivy v těhotenství si nese dítě celý život dál. Proto je v zájmu dítěte i matky, aby těhotenství probíhalo v klidu. Matka by se o sebe žena měla velmi dobře starat. Nenarozenému dítěti neprospěje, když matka pouze přemýšlí nad tím, co bude po rozvodu. I když je v problematické situaci měla by pravidelně a kvalitně jíst, spát, udržovat se v kondici a samozřejmě komunikovat s ostatními. O této situaci by měl být informován osobní lékař. Pokud matka nemá zázemí, bylo by dobré, aby ji lékař nebo přátelé nasměrovali na rodinná centra poskytující poradenství a pomoc těmto maminkám.

2.5.2 Kojenci

Nemluvnata žijí v přítomnosti. Vnímají své okolí, náladu, jaká panuje, její změny, a jestli u nich někdo je či není. Na nepřítomnost některého z rodičů mohou reagovat vztekem, pláčem, neklidným či naopak neustálým spánkem a změnou stravovacích návyků. Mohou častěji plivat jídlo a trpět zažívacími problémy, průjmem a zácpou. Mohou se upnout na jednoho člověka a nenechat se držet nikým jiným. (Colorosová, 2008, str. 108)

Velmi negativně by na dítě působilo odstavení od rodičů. Je jedno, který s ním tráví více času. V tuto dobu je důležité, aby mělo dítě dostatek vjemů, aby se ho rodiče láskyplně dotýkali, mluvili s ním a věnovali se mu. V žádném případě není vhodné, aby v afektu některý z rodičů s ním prudce manipuloval nebo bylo přítomno hádce mezi rodiči.

2.5.3 Batolata

V čase rozvodu mohou být nervózní, když je jejich nejbližší pečovatel opustí, byť jen na krátkou chvíli. Často se vývoj jejich emocionálního vyjadřování a fyzických dovedností zpozdí či vrátí o chvíli zpátky a budou se chovat jako malá miminka. Batolata dovedou pochopit, že jeden z rodičů bydlí doma a druhý má nový domov. Nedovedou ale pochopit, proč k této změně došlo. Často okolo sebe budou před spaním shromáždit všechny své hračky, aby se cítila bezpečně. Potřebují pocit jistoty a předvídatelné prostředí. (Colorosová, 2008, str. 109)

Pro toto období je nutné, aby mělo dítě stále láskyplnou péči, dostatek času na jídlo, oblékání či ostatní činnosti. Stále potřebuje řád, stanovaná pravidla a mantinely. Není dobré dítěti polevovat. Rodiče by se neměli zlobit, když se jejich dítě vrátí ve vývoji kousek zpět (např. pomočování) ale neměli by tolerovat agresivní chování. Pokud dítě putuje mezi rodiči, měl by být režim v obou domácnostech totožný.

2.5.4 Předškolní děti

Předškoláci mají spoustu práce s hledáním vlastní identity, učením se novým motorickým a jazykovým dovednostem a zkoumáním rolí v rodině. Myslí prakticky a domov se u nich rovná rodině: mít rodinu znamená mít domov. Jejich omezené vnímání prostoru, času a vzdálenosti má za následek potíže při chápání, kdy s nimi bude máma nebo táta, kde kdo žije a jak se dostanou odsud tam. Snaží se rozlišovat mezi fantazií a realitou, ale stále věří na strašidla pod postelí a na to, že táta přijde domů, když „budou hodní“. Ztrátu silně prožívají, umějí projevit širokou škálu emocí a trápí je, že rodiče už nežijí spolu. (Colorosová, 2008, str. 110)

Předškoláci své obavy, nervozitu a smutek často zakrývají agresivním chováním, šikánováním ostatních dětí, trucováním či cucáním palce. Když jim zrovna nějaká činnost či udá-

lost připomene, že jejich rodiče spolu nebydlí, jsou smutní, zmatení, uzavření do sebe, nešťastní či nerozhodní. Někdy se začnou v noci pomočovat. (Colorosová, 2008, str. 111)

Děti v tomto věku věří na kouzla a kouzelnou moc v to, na co myslí, proto si rodiče musí najít každý den chvíli na to, aby dítěti připomněli, že ho milují a že v žádném případě nemá na rozvodu žádnou vinu. Je to období otázek, rodiče by měli být připraveni, že budou muset odpovídat stále dokola na otázky, které se mohou i opakovat.

2.5.5 Děti od 5 – 9 let

I v těch nešťastnějších rodinách věnují děti v tomto věku spousty energie na to, aby se vzpouzely hodnotám, hranicím a pravidlům, která stanovili rodiče, jejichž autoritu je třeba vyzkoušet. Když se dozvědí o rozvodu, jejich hněv tuto tendenci jen podpoří. Často se na oba rodiče za rozvod hodně zlobí a vztek si vybíjí na tom z rodičů, který je zrovna s ním, obviňují ho, že jsou kvůli němu nešťastné. Přesto ale jsou často plné citu a na pohodě rodičů jim záleží. Děti v tomto věku začínají chápat důsledky rozvodu. (Colorosová, 2008, str. 111)

Bojí se opuštění, chudoby, o domov, o budoucnost a tyto obavy jsou schopny vyjádřit. Protože se cítí zranitelné, často popírají, že se jich rozvod nějak dotýká – hrají si na silné a bolest skrývají. Během prvního roku po rozchodu se také mohou výrazně zhoršit jejich výsledky. (Colorosová, 2008, str. 112)

V tomto období se děti často ptají na spoustu věcí, které je v souvislosti s rozvodem napadají. Ptají se na to, co bude a je velmi důležité, aby rodiče byli schopni na tyto otázky dobře odpovědět. Dát dětem pocit bezpečí a připomínat, že je oba rodiče milují stejně. Dobré je s nimi mluvit o pocitech, aby se dětem ulevilo a nedrželi v sobě nevyřčené starosti. Je nutné, aby rodiče zabránili přenesení svého zklamání, starostí a například i finanční tísně na děti.

2.5.6 Děti od 10 – 14 let

tato skupina je velmi komplikovaná, protože jsou to mladí dospělí, kteří mají možnost získat velkou spoustu informací a mají zájem vědět, jak celý proces rozvodu probíhá. Mají pocit, že už je nikdo nemůže vidět plakat, touží po nezávislosti a mají sami dost práce s tím

srovnat se z vlastních pocitů. Bolest a hněv soustředí na jednoho rodiče, kterého považují za viníka. Pevně stojí za rodičem, který pro ně není vinen rozvodem, a přikládají velmi důrazně vinu druhému rodiči. Mají snahu nahradit chybějícího rodiče, odsouvají i vlastní problémy, aby se k nim mohli vrátit, až se rodiči uleví. Nechtějí se odlišovat od svých vrstevníků, a proto se mohou za rozpad rodiny i stydět. Pokud rodiče změní i jen trochu své sexuální chování např. začnou flirtovat s novým partnerem, mohou pociťovat stud a vztek. V tomto období je velmi těžké, aby rodiče navázali nové partnerské vztahy. V tomto období děti potřebují rodiče jako vzor, proto je důležité před nimi mluvit o pocitech a o snaze celou situaci vyřešit. Potřebují ujištění, že těžké období, které rodina prožívá, překoná a život jde dál. (Colorosová, 2008, str. 113)

Podle Špaňhelové (2010) jsou navíc děti v tomto věku velmi citově rozkolísané, hledají sami sebe, chvíli pláčou a chvíli se smějí. Hledají viníky a jednou je vidí v matce jindy v otci či dalších lidech kolem sebe. V tomto věku je tedy velmi důležité komunikovat, mluvit, komentovat a nechat dítěti aby mohlo uvolnit své pocity a emoce. Také rodič by měl tento prostor požadovat, aby vyjádřil dítěti lítost, své pocity osamělosti, jak ho celá situace mrzí a že je nešťastný.

2.5.7 Dospívající

I když spousta lidí si může myslet, že v tomto období jsou děti velké a chápou celou situaci, je to velmi náročné životní období, protože jsou zabráněni do vlastních vztahů mimo rodinu, že se snaží spíše být bokem rozvodu rodičů. Celou situaci mohou idealizovat nebo už mají za sebou konflikty s rodiči, které viditelně směřují k rozpadu rodiny. Svou situaci hodně řeší s přáteli a naopak před dospělými se uzavírají. Někdy je jejich chování hnané do extrémů. Část teenagerů se může schovat do depresí, uzavřít se před okolním světem, další mohou utápět své citové problémy v alkoholu, drogách a hazardu. Problémy se také mohou odrazit v příjmu potravy (anorexie, bulimie). Mladí se hledají a chtějí někam patřit, proto není daleko k tomu, aby se nechali stáhnout do různých církevních spolků nebo sekt. Mohou být vyčerpaní péčí o trpícího rodiče nebo sourozence či péčí domácnost. Jsou uvězněni mezi dvěma mlýnskými kameny, a proto se může stát, že utíkají z domova a snaží se založit svou bezproblémovou stabilní rodinu.

Jelikož si velmi dobře uvědomují problematiku rozvodu, je nutné s nimi mluvit na rovinu, nelhat a vysvětlovat situaci tak jak je. Děti, i když už jsou dospívající, nemohou rodiči partnera nahradit, ani se stát zpovědníky či nejbližšími přáteli, kterým se rodič svěřuje. Rodiče, kteří jsou zaneprázdněni rozpadem rodiny, by měli i nadále velmi pečlivě dohlížet na děti, aby včas rozpoznaly příznaky např. problémů se stravou či drogami nebo alkoholem. Děti potřebují stále lásku svých rodičů, proto je důležité jim věnovat čas a optimismus. (Colorosová, 2008)

2.6 Obecné projevy u dětí

Špaňhelová ve své publikaci obecně mluví o některých reakcích, které se mohou objevit u dětí jako reakce na spory a rozchod rodičů. Dítě chce upozornit ne sebe, aby si rodiče všimli, že je stále přítomno a že něco není v pořádku. Mnohdy jsou příznaky i psychosomatické.

Mezi základní reakce patří **lež**, kdy dítě chce někomu ublížit, či má v úmyslu, aby se nelhaní přišlo. Neuvědomují si však, že první reakce rodiče je negativní. „*Tato lež je projevem toho, že dítě žije v nějakém světě, kde mu není moc dobře. Utíká proto do lži – do situace, kterou si vysní. Samo ví, že to není moc pravděpodobné. Chce, aby mu to ostatní uvěřili. Aby se stalo něčím zvláštním, aby upoutalo pozornost na sebe.*“ (Špaňhelová, 2010, str. 47).

Dalším projevem mohou být **drobné krádeže**, kterým se také dá říkat protestní. Dítě může mít pocit, že je to tak negativní chování, že musí rodiče vyprovokovat. Velmi nepříjemným projevem mohou být **noční děsy**, které se projevují u dětí od osmi měsíců života až do konce jedenáctého roku. Dítě má otevřené oči a vypadá, jako že je vzhůru, vykřikuje nesrozumitelná slova, ale není tomu tak. **Lhostejnost** je dalším projevem, kterým mohou děti reagovat na negativní situaci v rodině. Dítě se projevuje tak, že ho nová situace v rodině vůbec nezajímá. Tím zaujímá obrannou pozici, nechce, aby se ho týkala situace doma.

Pro rodiče velmi těžkou zkouškou bývá v této situace **útěk z domova**, kdy se dítě nevrátí ze školy či od kamarádů. U některých dětí je to vědomá u některých nevědomá reakce na to, že není něco v pořádku. Dítě si však neuvědomuje, že tato situace nemá pokračování a budoucnost. Většinou má obavy být venku samo a vrátí se. Při nevhodném výkladu situace

může dítě procházet **pocity vinný** za rozvod rodičů. I takové sebeobviňující pocity může dítě mít třeba jen po vyslechnutí útržku rozhovoru rodičů. Vina dítě šíří a provází ho na každém kroku. Dalším projevem může být **zamlklost**, kdy dítě chodí a beze slova přemýšlí o tom co se doma děje.

Speciální projevy u dítěte mohou být provázeny **somatickými prvky** jako bolesti břicha, bolesti hlavy či pocitu na zvracení. Většinou jsou tyto projevy spojeny se situací, kdy se něco v rodině aktuálně přihodilo a dítě bylo svědkem chování rodičů, ač za zdí ve svém pokoji. Toto se projevuje častěji u mladších dětí, předškoláků nebo v mladším školním věku. Další co Špaňhelová ve své knize popisuje je **koktání**, nebo zadržávání v řeči, které může vzniknout jako reakce na přetížení dítěte, kdy neumí zpracovat a ventilovat problém pláčem nebo křikem. Bývá charakterizováno jako dětská neuróza. Velmi známá reakce na negativní situace je u dětí **pomočování**, kterým je myšleno obnovené pomočování v případě, že už dítě tuto potřebu dokázalo zvládat samo. Může se pomočit v nějaké stresové situaci, když se něčeho bojí nebo se stane něco, co si nedokáže vysvětlit.

Pokud je dítě školou povinné, není překvapením, že mezi dalšími faktory patří zhoršení **školního prospěchu**, které bývá v některých případech rapidní a nemá nic společného s inteligencí dítěte. Dítě se nemůže na učení či domácí úkoly soustředit nebo chce opět strhnout pozornost na sebe. Může dál dojít i ke **zhoršení vztahů s kamarády**, se kterými může přestat komunikovat, stranit se her a společnosti. Kamarádi, kteří se nevyznají v situaci, se mohou obrátit k dítěti zády. Toto je velmi složité hlavně z důvodu že v tomto období by nemělo být dítě samo a přátele potřebuje. Dále můžeme pozorovat **zvýšenou rozmazlenost**, kterou mají za vinu rodiče tím, že přemrštěně kompenzují situaci v rodině či si dítě může dělat, co chce. Dále můžeme pozorovat **zvýšené neposlušání** či **používání vulgarismů** nebo naopak **zvýšenou ukázněnost dítěte**.

U starších dětí se mohou stát obrannými mechanismy **útěk k partě či lásce**, kde cítí větší oporu a pochopení pro své trápení. Bohužel v partě se může setkávat i s negativními vlivy, jako je kouření, alkohol, drogy. Touha po lásce a uznání je pro dítě velmi silná. V některých případech mohou děti trpět **nechutenstvím**, kdy dítě nejí s ostatními členy rodiny, odmítá připravené jídlo nebo se s ním schovává. Velmi nebezpečnou variantou se stává mentální anorexie, která je nemocí vztahů. I **popření** může být reakcí na rozvod rodi-

čů, kdy dítě odpovídá, že je doma vše v pořádku a předstírá, že žádné problémy ani nevidí, že neexistují. Je to určitý způsob jak se bránit celé situaci. Někdy může dítě **zaujmout koalici s jedním rodičem proti druhému**, kdy se stává společníkem nebo spojku rodiče, partnerem. Dostává se do role, kdy cítí, že má rodiče chlácholit a být mu oporou. V této situaci rodič neuváženě staví dítě do role dospělého a díky tomu může ztratit dětství. V dětech se může probudit i **zvýšená agresivita vůči sobě samému nebo vůči druhému**, kdy může zbít jiné dítě či demonstrativně ubližovat samo sobě. Může se chovat násilně ve chvíli, kdy je v jeho přítomnosti rodič, který v jeho očích rozvod způsobil. V některých rodinách se **řeší problémy přes dítě**, kdy je komunikace mezi rodiči nulová a posílají si vzkazy přes dítě, které jim tvoří prostředníka.

V důsledku negativní situace v rodině se může také objevit **separační úzkost** většinou u dětí mezi třetím a šestým rokem života, kde vzniká úzkostný stav, kdy se ocitlo bez jednoho z rodičů a je například trvale jen v péči jednoho rodiče. Dítě v tomto věku nemá představu o čase a neví, kdy druhého rodiče uvidí. Může také vzniknout při situaci, že nemá dostatečnou zkušenost s rodičem, který ho pak má v péči třeba 3 – 4 dny. Dítě trpí strachem, napětím a vlastně neví, čeho se bojí. Může působit apaticky či mít noční děsy a další.

Všechny tyto problémy mohou vznikat z několika důvodů a to hlavně, když se rodič zaměří sám a sebe a i nevědomě na dítě zapomene. Dítě může být náchylnější na prožívání změn ve svém prostředí, není zvyklé podílet se nebo snášet těžkosti či je z nějakého důvodu obviněno, že za něco může. Dále je to podle Špaňhelové tím, že je dítě vystaveno velkému tlaku hádek mezi rodiči, slyší útržkovitě komunikaci a vinu si odvodí. Velmi těžké pro dítě je, že se neumí v dané situaci orientovat, neví, co se stane, jak bude, kde bude a má obavy z nejistoty.

2.7 Rozvodová komunikace

Při pohledu na výčet problémů, které se v závislosti na rozvodu objevují, je na první pohled naprosto jasné, že pracovat ve prospěch dítěte by měli intenzivně oba rodiče. Bohužel bývají plní zloby vůči protějšku a nedokáží své vlastní problémy odloučit od výchovy a péče o společné dítě. Každé slovo o rodině má v této době velkou váhu. Proto je dobré za-

myslet se nad tím, jestli nejdou některá slova či výroky změnit za méně bolestivá a ubliževnější.

V příkladech uvádí Průchová:

Vzor komunikace 3

NEGATIVNÍ VZOR KOMUNIKACE	POZITIVNÍ VZOR KOMUNIKACE
přístup do rodiny	čas strávený s dítětem
bývalý manžel, manželka	otec, matka dítěte
nepovedené manželství	skončené manželství
rodič se svěřenou péčí/navštěvující rodič	rodič, máma, táta
alimenty	finanční výpomoc
děti jsou na návštěvě u táty/mámy	děti jsou s tátou/mámou

Jak nazýváme určité situace a postoje může velmi ovlivnit vnímání dětí. Stejně tak jako obhajování chování, napadání partnera či jenom to jak dítě slyší, jak rodič popisuje situaci např. známému. Tím vším se může jen zhoršit či prohloubit negativní pocity, které děti prožívají. Destruktivní jsou i prohlášení, která nikomu nepomáhají jako např.: Kdyby tě měl rád, tak by neodešel! Máme se líp, když je pryč. Nezlob, nebo tě pošlu k tátovi! Co o mě říkal? Kdybych neměla doma děti, tak bych si mohla taky užívat jako váš otec! Kdyby jí na tobě záleželo, včas by platila alimenty! Jestli přijde táta pozdě, tak ho pošenu k soudu a zakážu mu se s tebou stýkat! Já vás vychovávám a živím a on si s vámi jede na dovolenou! S kým chceš být?

Je důležité si uvědomit následky těchto slov, jak křehká je dětský duše a jak těžce může tyto otázky a slova nést. Velká pozornost by měla být věnována sdělení o blížícím se rozvodu. Několik základních bodů by měli rodiče skloubit a v zájmu dítěte dodržovat. Jsou velmi podobné Matějčkově pojetí:

- 1) Rozvod není zapříčiněn dětmi. Rodiče se nemilují, proto budou bydlet každý zvlášť.

- 2) Rodiče své děti milují, a proto pro ně rozvodem péče o ně nekončí. Budou se o ně starat až do dospělosti.
- 3) Je nutný kontakt s oběma rodiči. Dítě bude bydlet u jednoho z nich a druhého navštěvovat.
- 4) Rozvod je věc trvalá, tudíž ani po odeznění hádek a urovnání vztahů mezi rodiči se nevrátí předchozí stav.
- 5) Pokud se děti snaží zvrátit stav, je dobré rezignovat, je to marná snaha
- 6) Oba rodiče vědí, že se dítě nebude v blízké době cítit dobře a proto by mu měli poskytnout vhodné podmínky, komunikovat s ním a pomoci mu zvládnout pocity.
- 7) Děti by se neměly míchat do rodičovských sporů, měli by stále cítit, že je oba rodiče milují a záleží jí na tom, aby je dítě milovalo oba.
- 8) Rodiče vynechají dítě z toho, aby si jeho prostřednictvím posílaly vzkazy nebo si vyřizovali účty. (Průchová, 2002)

I Špaňhelová upřednostňuje pravdivou a otevřenou komunikaci, kdy bude mít dítě možnost se zeptat na vše, co ho zajímá a co mu vrtá hlavou. Naprosto ideální je, když mluví s dítětem oba rodiče a když má dítě dostatek času a prostoru na své dotazy. Je také nutné dítě sledovat a komentovat situace což zmírní negativní projevy. Neměli bychom nechat dítě, aby se zatvrdilo, nekritizovat ho a nebránit mu v jeho projevech. Jak už jsem několikrát zmiňovala nedávat vinu dítěti a neshazovat naše viny na druhého. Velmi dobré je také udržovat stejný rytmus u obou rodičů, kdy je čas spánku, čas jídla, čas koupání. Je dobré dítěti sdělovat i nějakou obtíž, píše Špaňhelová, ale krátce, aby nebylo zmatené či překvapené, protože ono miluje i druhého rodiče a můžou to pro něj být nepříjemné zprávy. Není ani dobré před dětmi ukrývat nebo tajit nějakou novinku například nový partnerský vztah. Pokud by se totiž dítě dozvědělo o tomto faktu z jiných zdrojů, mohlo by dojít k pocitu nedůvěry mezi rodičem a dítětem.

Je tedy velmi významná role obou rodičů a úroveň jejich komunikace s dítětem. Jen rodič totiž dokáže ovlivnit či zabránit některým následkům, které mohou doprovázet rozvrat rodiny.

3 INSTITUTE PRACUJÍCÍ S RODINOU

V poslední době se rodinou začalo zabývat mnohem více institucí a sdružení než před několika lety. Psychology a psychiatry posílili v práci s rodinou i různá poradenská centra, mateřská centra, mediátoři a mnozí další odborníci. Je výborné, že dostupnost těchto služeb je rozsáhlá a tudíž dosažitelná nejen ve velkých městech, ale i na vesnicích.

3.1 Preventivní péče

Mezi základní prevenci patří samozřejmě dobrý základ darovaný rodinou, ze které pocházíme. Není nic lepšího než dobrý příklad, který máme ve svých rodičích. Pokud tato složka selže a vzory nejsou až tak ideální velkou pomocí pro mladé lidi, kteří plánují rodinu a děti jsou rodinná centra, která se ve velké míře rozšla po celém území republiky. V těchto rodinných centrech není poskytována jen zábava pro rodiče s dětmi nebo děti samotné, ale vzniká spousta programů a vzdělávacích akcí, kterých se mohou rodiče zúčastnit a získat nové informace, setkat se s lidmi se stejnou problematikou a třeba i přijít na řešení situace. Ve Zlínském kraji najdeme s takovým programem hned několik center, jako je například v Uherském Hradišti rodinné centrum AKROPOLIS o. s., ve Zlíně Nenuda o. s. nebo Centrum pro rodinu s dětmi při místní farnosti, ve Vsetíně Kolovrátek o. s., Valašském Meziříčí Emcěčko o. s., v Kroměříži Klubíčko nebo KoTě o. s.

3.2 Péče o rodinu v krizových situacích

Ve Zlíně funguje spolehlivě poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy – jejím posláním je poskytovat bezplatně odborné poradenství a pomoc lidem, kteří se ocitli v obtížné životní situaci, řeší osobní, rodinné a jiné vztahové problémy a aktuálně je nejsou schopni zvládat vlastními silami. Poradna svými činnostmi posiluje psychickou odolnost a stabilitu klientů a podporuje jejich schopnosti optimálně se zapojit do běžného občanského i rodinného života. Přispívá tak ke zlepšení rodinných a jiných mezilidských vztahů. Pomoc vychází z individuálně určených potřeb klientů, působí na ně aktivně, rozvíjí jejich samostatnost a podporuje činnosti, které nevedou k setrvání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace. Vždy je dbáno na respektování lidské důstojnosti a základních lidských práv a svobod. (Poradnazlin, 2011)

Další organizace, na které se může rodina obrátit je například síť pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, síť pedagogicko – psychologických poraden, kliničtí psychologové, soukromí dětské psychologové, dětská krizová centra a linky důvěry.

3.3 Péče během rozvodu a následně po rozvodu

V této nelehké situaci by se neměli lidé obávat obrátit se na odborníky, kteří jim mohou pomoci zodpovědět otázky a pomoci najít řešení a východiska z nelehkých psychicky náročných situací.

3.3.1 Orgán sociálně – právní ochrany dětí

Ze státních organizací je velmi důležité zmínit OSPOD - orgán sociálně-právní ochrany dětí je odbor péče o mládež příslušného pověřeného městského úřadu. V této organizaci by měli odborníci na tuto problematiku jednat hlavně v zájmu nezletilých dětí, které uvíznou v těžké situaci mezi rodiči. Normálně jsou zákonnými zástupci dítěte samozřejmě rodiče. V soudním řízení však mohou být zájmy rodičů rozdílné a proto soud vždy musí pro řízení ustanovit dítěti opatrovníka. Tím opatrovníkem je zpravidla právě příslušný městský úřad, respektive jeho odbor péče o mládež. Jeho úkolem je dohlédnout, aby ve sporu, v němž proti sobě stojí rodiče, nebyly ohroženy zájmy jejich dětí. Tento opatrovník má v řízení stejná práva jako účastník řízení, může tedy např. podat i odvolání proti rozsudku. (Rent-a-baby, 2011)

3.3.2 Mediace

Obecně je mediace způsob řešení problémů pomocí prostředníka „mediátora“, který má nezaujatý a neutrální postoj k celému případu a snaží se je najít oboustranně přijatelné a udržitelné řešení a to rychleji a levněji než u soudu.

Rodinná mediace je další výbornou metodou, kterou nabízejí i rodinná centra a další instituce běžně dostupné pro rodiny. Díky mediátorům mají účastníci šanci znovu navázat komunikaci mezi vzájemně odcizenými manželi, dále může dojít k dosažení dohody o styku rodičů s nezletilým dítětem a pomoci při řešení sporů v rodině při rozvodu a po něm.

Mediátor si na sezení pozve zainteresované osoby zvlášť a vyslechne si jejich názory a požadavky. Je nutné, aby mediátor znal veškeré informace, názory, potřeby a také jak vlastně problém vznikl. Každá strana je vyzvána k tomu, aby navrhla své řešení. V této závěrečné fázi obě strany hledají řešení navržených sporných bodů. Mediátor sám nenavrhuje řešení, ale pomáhá účastníkům sezení, aby ho sami zformulovali. Mediátor společně s účastníky vyberou takové řešení, s kterým budou obě strany souhlasit, a zformuluje ho do konkrétní podoby. Tato dohoda musí být oběma stranami schválená a podepsaná. (Holá, 2003)

Toto je jedna z metod, ve které věřím a doufám, že se budou využívat čím dál více. Vše je postaveno na komunikaci a tato s mediátory nám může osvětlit spoustu nepochopených reakcí partnerů, které si nebyli schopni říct do očí a přetlumočit jejich požadavky, když setkání je pro ně stresující a nedokáží překonat ani kvůli dítěti své antipatie.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PŘÍPRAVA A REALIZACE PROJEKTU VÝZKUMU

Jelikož mě téma rozvodu a vlivu této situace na dítě velmi zajímá, snažila jsem se výzkumem najít odpovědi na některé otázky, které se v kontextu s tímto tématem vynořují. Sama jsem, jako dítě, prožila rozvod svých rodičů a bylo pro mě přínosné vyslechnout si a zpracovat poznatky lidí s podobnou zkušeností. Rozhovor s respondenty byl z mého pohledu nejlepší variantou, jak informace získat. Pro bakalářskou práci jsem si vybrala kvalitativní výzkum a jako sběrnou metodu polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor je zajímavý hlavně tím, že můžeme pozorovat reakce na položené otázky a v kontextu s odpověďmi si skládat obrázek o celé situaci. Po nastudování literatury jsem si stanovila výzkumné cíle a podcíle k nimž jsem vytvořila soubor otázek. Po výběru vhodných respondentek jsme si domluvily schůzku a rozhovory provedly. Bohužel se mi nepodařilo získat respondenta muže.

4.1 Stanovení cílů výzkumu

Cílem výzkumu je zmonitorovat a popsat základní informace o dětech, které prošly rozvodem rodičů v určité věkové skupině. Dále si pokládáme otázky, v jakých podmínkách se ocitly, jak probíhala komunikace mezi rodiči. Zajímá nás, jaké měly děti z rozvodu pocity, jak se chovaly a jaké následky na nich rozvod zanechal. Výzkumem chceme potvrdit, že děti ve věku 10 – 15 let, které zažily v tomto období rozvod rodičů, vnímají rozvod negativně, tato situace se nepříznivě odrazila v jejich psychickém stavu, kdy měli sklony k negativnímu chování, projevům agrese a strachu.

4.2 Stanovení dílčích cílů výzkumu

Zajímá nás i odpověď na tyto další otázky, které se týkají období rozvodu a jeho dlouhodobých následků:

1. Dozívají se děti o rozvodu dříve z jiných zdrojů (situací) než od samotných rodičů?
2. Oznamují rodiče dětem informaci o rozvodu? Je prvotní reakce na oznámení vždy negativní?
3. Zapojují se děti do hledání řešení rodinné krize? Vysvětlují jim rodiče průběh a následky rozvodu? Dochází ke změnám v chování u dětí po rozvodu rodičů?

4. Mají děti možnost ovlivnit, se kterým z rodičů po rozvodu zůstane a je rozhodnutí vždy dobré?
5. Dochází ke dlouhodobým změnám ve vztazích či změnám v chování u dětí po rozvodu rodičů?
6. Využívají rodiče, kteří se rozvedli pravidelně služeb psychologů či jiných odborníků k práci s dětmi?
7. Mají děti, které prošly rozvodem rodičů období, problém s navázáním přátelských vztahů, dlouhodobých partnerských vztahů a jejich udržením?
8. Mají děti po rozvodu rodičů problémy se školní docházkou a jejich studijní výsledky jsou průměrné?
9. Mají děti, které prožily rozvod rodičů problémy s příjmem potravy – trpí nechutenstvím či naopak mělo sklony k přejídání?
10. Jsou rodiče schopni zajistit dětem pravidelný bezproblémový styk s rodičem, který domácnost opustil, a mají tyto chvíle strávené s odloučeným rodičem pozitivní vliv na dítě?
11. Obviňují a mstí se děti rodiči, který s nimi v domácnosti zůstal, a dávají mu vinu za to, že druhý rodič odešel?
12. Mají ke svým rodičům dobrý vztah v dospělosti, když už chápou problematiku rozvodovosti v širším kontextu?

4.3 Výzkumný vzorek

Vzorkování má v kvalitativním výzkumu jiná pravidla než ve výzkumu kvantitativním. Cílem není reprezentovat určitou populaci, ale určitý problém. (Švaříček, Šedřová, 2007). Výzkum byl prováděn ve Zlínském kraji. Počet oslovených respondentů 25 a z toho vybraných 5 respondentů, kteří splnili pravidla. Stanovila jsem si pro výběr výzkumného vzorku pravidla, která obsahovala:

- věk respondentů 20 let a více
- respondenti pocházejí z rozvedené rodiny

- rozvod rodičů proběhl, když respondentovi bylo 10 – 15 let

4.4 Druh výzkumu

Podstatou kvalitativního výzkumu je do široka otevřený sběr dat, aniž by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Pro kvalitativní sběr dat se používají tři metody a to rozhovor, analýza dokumentů a pozorování. Kvalitativní rozhovor vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu. Je potřeba zvážit rozhodnutí ohledně obsahu otázek, jejich formy a pořadí. Důležitá je také délka rozhovoru. Na začátku dotazování je nutné prolomit případné psychické bariéry a zajistit souhlas se záznamem. Kvalitativní rozhovor není pouze sběrem dat, ale může mít i intervenční charakter. (Švaříček, Šedřová, 2007).

Vzhledem k nízkému počtu respondentů nelze výsledky zobecňovat na celou populaci.

4.5 Způsob sběru dat

Informace byly získány rozhovorem s respondenty, se kterými jsem si domluvila individuální schůzku, na které jsem vysvětlila mimo zvukový záznam zhruba, na co se budu ptát. Uvedla jsem výzkum a jeho smysl i jakým způsobem budou ošetřena a použita data z rozhovoru.

Všechny rozhovory byly nahrány na diktafon a převedeny do elektronické podoby na přiloženém CD. Pouze respondentka R4 odmítla poskytnout nahrávku k jinému účelu, než k přepsání rozhovoru v čemž jsem jí vyhověla. Všechny nahrané rozhovory byly přepsány.

4.6 Organizace a průběh výzkumu

K rozhovoru jsem připravila 20 hlavních otázek, na které se dále navazovaly otázky podrobnější. Těchto otázek jsem se při rozhovoru držela, a pokud byla potřeba, tak jsme se k některým vraceli. Otázky jsem po prvním rozhovoru rozšířila o jednu závěrečnou, tudíž rozhovor měl 21 hlavních otázek. Otázky jsou poskládány chronologicky od prvních problémů přes rozvod rodičů až po dnešní stav. Otázky budou mířeny na rodinnou situaci, kdy se chceme dozvědět, jakým způsobem probíhalo informování o rozvodu rodičů, reakce na tuto informaci a další vývoj situace. Soupis otázek je v příloze.

4.7 Způsob zpracování dat

Rozhovory byly přepsány do elektronické podoby. Každý z respondentů podle pořadí, ve kterém byly nahrávány, dostal své číslo rozhovor s respondentem 1 = R1. Odpovědi byly srovnány ke každé otázce, aby se daly přehledně kódovat. Bylo použito otevřené kódování, kdy společné kódy byly vepsány do tabulky pod odpovědi. Odpověď na výzkumnou otázku uzavírá celý blok.

4.8 Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Otázky jsou seřazeny postupně, jak šly za sebou a jsou k nim přiřazeny všechny odpovědi respondentek. Pokud od někoho chybí, byla informace podána v jiné otázce anebo mimo zvukový záznam. Pod odpověďmi jsou zpracované společné kódy do přehledné tabulky, popsán společný či rozdílný nález a ukončeno je vše odpovědí na výzkumnou otázku.

Kolik vám bylo let, když k rozvodu došlo? Kolik let je vám dnes?

R1: „Bylo mi jedenáct let, dnes je mi dvacet tři let.“

R2: „Dvanáct let, dnes dvacet tři let.“

R3: „Čtrnáct a půl, dnes dvacet sedm let.“

R4: „Patnáct let, dnes třicet dva let“

R5: „Bylo mi čtrnáct, dnes dvacet dva.“

Respondentky jsou napříč požadovanou věkovou skupinou, kterou jsme stanovili na počátku výzkumu. Respondenti v tomto věku nám odpovědí na položené otázky.

1 otázka: Dozívají se děti o rozvodu dříve z jiných zdrojů (situací) než od samotných rodičů?

Byl/a jste účastníkem nějaké situace, ze které si mohlo odvodit, že doma něco není v pořádku?

R1: „Ano, bohužel jsem byla. Otec projevoval násilnické sklony jak vůči mě, tak sestře, tak i matce. A bohužel jsem se i později dozvěděla, že byl matce nevěrný.“

R2: „Ano, hádek rodičů.“

R3: „Téměř dennodenně. Hádky ohledně financí, hádky ohledně milenek mého otce.“

R4: „ Pro přesnost bych ráda uvedla, že budu mluvit o otci nevlastním, ale vlastně jediném, kterého jsem kdy poznala. Otec byl to dobou asi pátý rok bez práce, kumulovali se problémy existenční, výchovné. Od mých osmi let mě pohlavně zneužíval, což vygradovalo v necelých patnácti letech jeho udáním. Měli jsme dlouhodobé rodinné problémy.

R5: „ No tak v podstatě nějaké situace ani ne, protože otec matku podváděl, takže tak se to nějak odvodilo samo.“

Shrnutí: z pěti dotázaných R1, R2, R3, R4 odpověděli, že o rozvodu věděli dříve, než ji ho rodiče oznámili. Vnímali situaci doma jako negativní a dvě respondentky R1 a R4 uvedly násilné zacházení rodičem. Pouze R5 nevnímala žádné situace, které by jí mohli naznačit, že v rodině není něco v pořádku. Z tohoto lze odvodit, že děti se dozvídají o rozvodech z různých zdrojů. Informaci o tom, že rodiče mají problémy, které mohou skončit rozvodem, měli čtyři z pěti.

Kódování odpovědi 1

Respondentky	Informace o rozvodu dříve než od rodičů	Chování směřující k rozvodu	Oznámeno rodičem
R1	ano	ano	ne
R2	ano	ano	ne
R3	ano	ano	ne
R4	ano	ano	ne
R5	ne	ne	ano

Odpověď: Ano, děti se dozvídají o rozvodu dříve z chování a jednání rodičů než z jejich vlastního oznámení. Ve většině případů uvádějí respondenti negativní atmosféru v rodině. Jenom v jednom případě respondentka nevěděla o problémech svých rodičů.

V tomto smyslu píše Colorosová ve své knize, že by si manželé měli povznést nad své problémy a minimalizovat nahromadění stresových situací a jejich dopad na dítě. Podle Špaňhelové je důležité, aby toto rozhodnutí oznámili rodiče dítěti sami a neodkládali toto oznámení na dobu, kdy už dítě tuší z jiných zdrojů či z jejich chování. Také není pro dítě vůbec vhodná atmosféra, kdy rodiče spolu z nějakých důvodů nekomunikují, a dítě může mít dojem, že situaci způsobil.

2. otázka: Oznamují rodiče dětem informaci o rozvodu? Je prvotní reakce na oznámení vždy negativní?

Jakým způsobem jste se o rozvodu dozvěděl/a?

R1: „Sdělila mi to má matka.“

R2: „Z okolí, ze školy, a pak mi to řekla matka.“

R3: „Rozvod mých rodičů byl na denním pořádku už asi od mých deseti let. Takže pak už se jenom čekalo kdy.“

R4: „Matka mi to oznámila v den, kdy otce zatkla policie, a mě předvedli k výslechu. Ujistila mě, že se s ním rozvede.“

R5: „Dozvěděla jsem se o tom od maminky prostě nám to i s otcem řekli a tak to byla hotová věc.“

Shrnutí: Odpověď na tuto otázku se shodovala u R1, R4, R5, kdy rozvod oznamoval jeden z rodičů a to ve dvou případech matka a v jenom oba rodiče. V případě R2, kdy se respondentka dozvěděla nejdříve o rozvodu rodičů z okolí a školního prostředí a R3, kdy se slovo rozvod objevovalo v domácnosti pravidelně, už můžeme odvodit, že v těchto případech rodiče nepostupovali v nejlepším zájmu svých dětí.

Kódování odpovědi 2

Respondentky	Ano matka	Ano oba rodiče	Jiná osoba
R1	ano	ne	ne
R2	ne	ne	ano

R3	ne	ano	ne
R4	ano	ne	ne
R5	ne	ano	ne

Jaká byla Vaše první reakce na oznámení rozvodu?

R1: „To už si nějak tak nepamatuju, ale asi jsem byla ráda, protože to byla výchozí situace z toho, že nás otec bil.“

R2: „Pláč, kopala jsem kolem sebe, nevěděla jsem co se děje.“

R3: „Já jsem byla ráda, že skončí hádky a že se konečně rozvedou.“

R4: „Spadl mi kámen ze srdce. Měla jsem strach, že to matka nedotáhne do konce.“

R5: „V podstatě taková, že jsem z toho byla velmi překvapená.“

Shrnutí: Respondentky se k této otázce vyjádřily rozdílně, ale ve třech případech R1, R3, R4 šlo o kladný postoj, v případě R2 o negativní postoj a v posledním případě R5 o překvapení.

Kódování odpovědi 3

Respondentky	Pozitivní	Negativní	Překvapení
R1	ano	ne	ne
R2	ne	ano	ne
R3	ano	ne	ne
R4	ano	ne	ne
R5	ne	ne	ano

Odpověď: Ano rodiče ve většině případů sdělují dětem informaci o rozvodu a reakce dětí nebývá vždy negativní.

3. otázka: Zapojují se děti do hledání řešení rodinné krize? Vysvětlují jim rodiče průběh a následky rozvodu? Dochází ke změnám v chování u dětí po rozvodu rodičů?

Měl/a jste vlastní způsoby řešení pro rodiče?

R1: „Ne, nepletla jsem se matce a otci do toho.“

R2: „Neměla, v tom věku mě nic nenapadalo.“

R3: „Ne.“

R4: „Ne.“

R5: „Nad tím jsem v podstatě ani nepřemýšlela.“

Shrnutí: zde velmi jednoznačně všechny respondentky odpověděly, že nepředložily rodičům jiný způsob řešení rodinné krize, než oni sami navrhli.

Kódování odpovědi 4

Respondentky	Jiné řešení než rozvod
R1	ne
R2	ne
R3	ne
R4	ne
R5	ne

Vysvětlili vám rodiče, co se bude po jejich rozhodnutí rozvést se dít dál?

R1: „Řekli mi, že zůstanu u matky a přestěhujeme se do svého nového bytu“

R2: „Ano, otec mi vysvětlil, že se odstěhuje a bude bydlet s mou teď už nevlastní matkou a já budu bydlet s matkou mojí.“

R3: „Moje mamka, taťka nekomunikoval, byl uražen a naštvaný. My jsme doufali, že nám taťka nechá domek, což se nestalo, takže jsme takzvaně utekli, když byl na služební cestě do bytu 3+1. Dva roky jsme se s taťkou nebavili.“

R4: „Matka mi sdělila, že zůstaneme bydlet v původním bydlišti, otec bude vystěhován a zajistí pro něj zákaz styku se mnou i bratrem. Bohužel se intenzivně soudili o bratra, ale tam byl výsledek předpokládatelný.“

R5: „ Tak rodiče nám vysvětlili, že zůstaneme i se sourozenci s matkou a otec se odstěhuje.“

Shrnutí: Jako velmi podstatnou, uvádějí všechny respondentky, informaci o řešení bydlení a s kým dítě zůstane. Toto je pravděpodobně stěžejní informace, která má dítěti dát pocit bezpečí. Podle Špaňhelové (2010) je třeba dítěti shrnout základní informace a také osobu, která mu poskytne oporu a bude to celé s ním prožívat, vysvětlí mu situaci a neopustí ho. Je dobré použít stručného a co nejvíce pravdivého sdělení.

Kódování odpovědi 5

Respondentky	Stěhování rodiče z domácnosti	Svěření do péče jednoho rodiče	Stěhování dítěte s rodičem
R1	ne	ano	ano
R2	ano	ano	ne
R3	ne	ne	ne
R4	ano	ano	ne
R5	ano	ano	ne

Odpověď: Ne, děti se nezapojují do hledání řešení rodinné krize. Vysvětlení rozvodu a jeho následky shrnují rodiče do podstatných dat bez širšího pohledu na celou situaci.

4. otázka: Mají děti možnost ovlivnit, se kterým z rodičů po rozvodu zůstane a je rozhodnutí vždy dobré?

Jak se navrhovalo a zjišťovalo, v čí péči budete?

R1: „Zeptali se mě, u koho chci vlastně zůstat, ale prakticky to rozhodli za mě.“

R2: „Fyzicky se o mě otec s matkou přetahovali, ale potom uznal otec za vhodné, že budu žít s matkou já a sestra“

R3: „Tam to bylo rozhodnuté, že půjdeme k mamce, protože tatka je hodně cholerický.“

R4: „To bylo jednoznačné. Otec byl odsouzen na několik let do vězení, byl alkoholik, nebylo co řešit.“

R5: „ Tak, zeptali se, s kým bychom chtěli být radši. My jsme se rozhodli, že zůstaneme s maminkou.“

Shrnutí: Jelikož je v tomto věku dítě natolik kompetentní, mělo by se v této situaci samo projevit a říct názor se kterým s rodičů chce zůstat. Pouze v jednom případě došlo k vlastnímu rozhodnutí dítěte, jinak byly ovlivněny rodičem. U R2 dokonce neshoda mezi rodiči vygradovala ve fyzické přetahování o dítě. A ani v případě R1 není odpověď jednoznačná, jelikož když dostala na výběr, rodiče by se stejně řídili vlastním rozhodnutím.

Kódování odpovědi 6

Respondentky	Rozhodnutí rodičem	Rozhodnutí dítětem
R1	ano	ne
R2	ano	ne
R3	ano	ne
R4	ano	ne
R5	ne	ano

Jaká byla vaše reakce, když vám sdělili, s kým z rodičů zůstáváte?

R1: „Byla jsem ráda, bylo to menší zlo.“

R2: „Byla jsem ráda.“

R3: „Já jsem byla ráda.“

R4: „ Samozřejmě pozitivní.“

R5: „ Tak já osobně jsem byla ráda, že zůstáváme s maminkou.

Shrnutí: Zde nám výsledek vypovídá s naprostou převahou, že přidělení do péče určitého rodiče bylo bráno dítětem pozitivně.

Kódování odpovědi 7

Respondentky	Pozitivní	Negativní
R1	ano	ne
R2	ano	ne
R3	ano	ne
R4	ano	ne
R5	ano	ne

Odpověď: Ne, ve většině případů rozhodují o svěřením do péče konkrétní osobě rodiče, ale dítě je se svěřením do péče spokojené.

5. otázka: Dochází ke dlouhodobým změnám ve vztazích či změnám v chování u dětí po rozvodu rodičů?

Jaké byly dlouhodobé reakce na rozvod?

R1: „Vlastně jediné co, tak se zhoršili mé vztahy s mojí sestrou, protože i přesto všechno co se vlastně odehrálo, jsem měla otce ráda a ona ho neměla vůbec ráda.“

R2: „Byla jsem trošku hyperaktivní, dělala jsem naschvály, odmítala jsem komunikovat s otcem. Ve škole jsem měla problémy.“

R3: „Spíš moje zhoršení ve škole, dokonce pokus o sebevraždu.“

R4: „Po rozvodu rodičů došlo k rozpadu rodinných pout z otcovy strany. Celá rodina mě odsoudila za mé obvinění. Jinak si pamatuji spíše kladný obrat a to v tom, že jsem začala lépe prospívat ve škole a našla jsem si více přátel, přestala jsem se oblékat pouze do černé barvy.“

R5: „ Tak ty které mě napadají, to bylo asi to, že se nám nějak oddálila rodina z otcovy strany, se kterou jsme se tím pádem méně stýkali.“

Shrnutí: Společným jmenovatelem v těchto odpovědích je změna ve školním prospěchu ať už negativní nebo pozitivní a změna vztahů s rodinou.

Kódování odpovědi 8

Respondentky	Zlepšení školního prospěchu	Zhoršení školního prospěchu	Zhoršení vztahu s blízkou rodinou	Zhoršení vztahů se vzdálenou rodinou
R1	ne	ne	ano	ne
R2	ne	ano	ano	ne
R3	ne	ano	ne	ne
R4	ano	ne	ne	ano
R5	ne	ne	ne	ano

Změnilo se vaše chování po rozvodu rodičů?

Docházelo ke změně chování (nervozita, roztěkanost, podrážděnost)

R1: „Tady v tom chování jsem se spíš uzavřela do sebe, málo se nějak projevovала.“

R2: „No spíš roztěkaná, hyperaktivní“

R3: „Po rozvodu jsem se naopak uklidnila, ale před rozvodem jsem měla velké problémy, týkaly se školy, špatní přátelé, flákala jsem v podstatě úplně všechno, byla jsem taková našťvaná, nic mě nebavilo.“

R4: „Pro mě byl rozvod vysvobození, ale bývala jsem hodně unavená, ale to se upravilo zhruba po roce.“

R5: „ Tak možná jsem asi bývala občas trochu nervóznější.“

Shrnutí: zde je jednoznačné, že do jisté míry ovlivnil rozvod změny všech v chování respondentek, ať už se jednalo o pozitivní či negativní vliv.

Kódování odpovědi 9

Respondentky	Chování změněno	Chování nezměněno
R1	ano	ne
R2	ano	ne
R3	ano	ne
R4	ano	ne
R5	ano	ne

Odmítání poslušnosti oproti normálu (odmítání běžných úkonů, poslechnutí příkazu)

R1: „To určitě ne já jsem moc na výběr neměla.“

R2: „Odmítala jsem poslušnost vůči otci.“

R3: „Chodila jsem za školu, doma jsem taky možná neposlouchala, nepomáhala jsem s úklidem“

R4: „Určitě ne, ale více jsem chtěla rozhodovat sama za sebe.“

R5: „ Já si myslím, že ani ne.“

Shrnutí: Odpovědi jsou poměrně vyrovnané a je samozřejmé, že zde musíme vycházet z toho, v jakých podmínkách respondentky vyrostli a jakou roli zastávali rodiče v rodině a jaký styl výchovy byl v rodině dominantní. U některých rozhovorů bylo cítit, že si dítě mohlo doma dovolit protest, odmítání a naopak u některých tato situace nepřípadla v úvahu jako například u R1.

Kódování odpovědi 10

Respondentky	Odmítání poslušnosti	Poslouchání nezměněno
R1	ne	ano
R2	ano	ne
R3	ano	ne
R4	ne	ano
R5	ne	ano

Dovolávání se druhého rodiče a vyhrožování odchodem k druhému rodiči

R1: „Ne, protože i přes to všechno přeci jenom matka nás fyzicky netýrala, takže jsem u ní byla radši.“

R2: „Ne, spíše jsem ho nechtěl vidět.“

R3: „Ne.“

R4: „Ne, ale měla jsem období, kdy jsem chtěla najít a poznat biologického otce, kterému jsem kladla vinu za všechno špatné, co se mi stalo.“

R5: „Ne.“

Shrnutí: Ani v jednom případě se respondentky nedovolávaly druhého rodiče.

Kódování odpovědi 11

Respondentky	Dovolávání se druhého rodiče
R1	ne
R2	ne
R3	ne
R4	ne
R5	ne

Změny v projevování citů (větší fixace na rodiče, se kterým zůstává v domácnosti, odtazítost, plačtivost, smutek)

R1: „Já si myslím, že to bylo tak normálně.“

R2: „Spíš jsem se zafixovala na matku.“

R3: „Byla jsem na mamku, protože taťka jezdil i na tři čtvrtě roku na služební cesty třeba do Afriky, Ameriky takže on byl opravdu velkou část času pryč.“

R4: „Byla jsem k matce spíše odtazítá, protože jsme nedokázali o tom, co se stalo mluvit. Cítila jsem na ní, že si dává vinu i za to, že neukončila manželství dřív.“

R5: „Myslím si, že ne, tak byla jsem v pubertě, to člověk nějak tak ani nebral.“

Shrnutí: V této otázce si je důležité uvědomit, že každý člověk je individualita a individuální je i prožívání podobných situací. Ve dvou případech se respondentky fixovaly na matku, rodiče, se kterými zůstaly a v dalších rozhovorech s R1 nebo R5d je odpověď spíše neutrální. Jen v jednom případě došlo k odcizení s rodičem.

Kódování odpovědi 12

Respondentky	Změny projevování citů	Beze změny
R1	ne	ano
R2	ano	ne
R3	ano	ne

R4	ano	ne
R5	ne	ano

Změny v běžném denním rytmu (poruchy spánku, pomočování, poruch stravovacích návyků)

R1: „Ne“ (mimo zvukový záznam)

R2: „Nic významného tak si nepamatuju.“

R3: „Na to si nevzpomenu.“

R4: „Ne.“

R5: „No tak trpěla jsem poruchami spánku, občas jsem mívala i noční můry.“

Shrnutí: zde je jasně odpovězeno, že čtyři z pěti respondentek nepocit'ovaly žádné změny, pouze R5 občas trpěla nočními můrami.

Kódování odpovědi 13

Respondentky	Změny v běžném denním rytmu	Beze změny	Nevzpomíná si
R1	ne	ano	
R2	ne	ano	
R3			ano
R4	ne	ano	
R5	ano	ne	

Odpověď: Ano, dochází ke změnám ve vztazích s blízkou i vzdálenou rodinou a dále dochází ke změnám ve školním prospěchu, ať v pozitivním či negativním smyslu. Dochází ke změnám v chování ale v menším procentu k odmítání poslušnosti rodiči. Děti se nedovolávají rodiče, který opustil domácnost, a při projevování citů se mohou více upnout na rodiče, který s nimi zůstal ve společné domácnosti. Objevují se však i opačné situace či dítě vůbec tento problém neřeší. Ve většině případů nedochází ke změnám v běžném denním rytmu.

6. otázka: Využívají rodiče, kteří se rozvedli pravidelně služeb psychologů či jiných odborníků k práci s dětmi?

Jak s vámi pracovali po rozvodu rodičů (pouze rodiče, psycholog, pedagogický poradce)

R1: Nikdo s náma nepracoval, a vlastně rodiče to vůbec neřešili

R2: „Nikoho jsem nenavštěvovala.“

R3: „Psycholog ano, vzhledem k tomu pokusu o sebevraždu, ale tam jsme to řešili ne medikamentózně, ale jenom prostě pohovory.“

R4: „Vzhledem k soudnímu procesu a všem okolnostem jsem jeden rok docházela k psycholožce, ale byla jsem bez medikací, šlo jenom o konzultace.“

R5: „Ne.“

Shrnutí: odborně bylo pracováno pouze s respondentkami, které zažily patologické chování od rodiče, či samy projevily patologické chování.

Kódování odpovědi 14

Respondentky	Péče odborníka
R1	ne
R2	ne
R3	ano
R4	ano
R5	ne

Odpověď: Děti navštěvují odborníky pouze v případě, že se v rodině objeví patologické chování dítěte nebo rodiče. Rodiče tuto službu nevyužívají pravidelně.

7. otázka: Mají děti, které prošli rozvodem rodičů období, problém s navázáním přátelských vztahů, dlouhodobých partnerských vztahů a jejich udržením?

Měl/a jste v té době hodně přátel?

R1: „No byla jsem dítě, takže určitě přátele jsem měla.“

R2: „Pár přátel ano, jinak kamarády.“

R3: „Dá se říct, že ano, ale nebyli to takový ti dobří přátelé.“

R4: „Ani ne, spousta lidí se semnou bála mluvit, ale nepřičítám to rozvodu, spíše tomu co se stalo.“

R5: „Pár přátel ano, spíše kamarády.“

Byly to pevné přátelské svazky?

R2: „Dva ano, jeden do dneška.“

R3: „Ano a za to jsem vděčná.“

R4: „Ne, dnes se nestýkám s nikým.“

R5: „Ne s těma lidma se v dnešní době již nestýkám.“

Kódování odpovědi 15

Respondentky	Přátelé	Trvalé přátelství
R1	ano	
R2	ano	ano
R3	ano	ano
R4	ne	ne
R5	ano	ne

Shrnutí: většinou se respondentky shodují na tom, že přátele měly, u některých vydrželo přátelství dodnes, některým ne.

Jak probíhala první zamilovanost a zkušenosti s partnerským vztahem?

R1: „Tak poprvé jsem se zamilovala zhruba, když mi bylo čtrnáct let a vlastně na toho partnera jsem se zafixovala takovým způsobem, že ten vztah trvá do dnes. A vznikl z toho pevný a harmonický vztah.“

R2: „No, úplně v pohodě, byl to dlouhodobý vztah. Našla jsem si vlastně ve čtrnácti přítel, a že by na mě nějaké důsledky po rozvodu, tak ne. I partner byl z rozvedené rodiny.“

R3: „Tam byl dvouletý vztah, v podstatě přítel mě podporoval, ale já jsem se bránila, protože jsem byla rozčarovaná z toho... z té domácí situace. Takže on tam chudák neměl vůbec vliv, i když se snažil.“

R4: „Byla jsem dlouho sama a pak jsem měla čtyřletý vztah s ženatým mužem. Když jsme vztah ukončili, bylo několik let, kdy jsem střídala partnery, ale nenavazovala jsem dlouhodobé vztahy. Byla tam lasknost vůči citům partnerů. Taková trochu pomsta všem. Pak jsem poznala svého manžela.“

R5: „ V tom věku jsem žádné partnerské vztahy nenavazovala.“

Shrnutí: Je zajímavé že R1, R2 i R3 navázaly delší vztah v době rozvodu svých rodičů a pouze v případě R3 to bylo rozvodem ovlivněno. U ostatních došlo k navázání pevného partnerského vztahu až po několika letech od rozvodu rodičů. R4 popisuje negativní vliv rozvodu na budoucí vztahy.

Žijete nyní v trvalém svazku?

R1: „Ano žijeme nadále spolu“ (8let)

R2: „Ano.“

R3: „Ano, žiju.“

R4: „ Ano žiju čtvrtým rokem.“

R5: „ Ano, čtyři roky.“

Kódování odpovědi 16

Respondentky	Navázán dlouhodobý vztah	Nenavázán žádný vztah	Dnes trvalý vztah
R1	ano	ne	ano
R2	ano	ne	ano
R3	ano	ne	ano
R4	ne	ano	ano
R5	ne	ano	ano

Odpověď: V době rozvodu měli děti své přátele a kamarády, ale méně jich navázalo dlouhodobý přátelský vztah, který by trval do současnosti. Děti nemají v souvislosti s rozvodem problém navázat dlouhodobý trvalý vztah. Většina navázala dlouhodobý vztah v blízké době po rozvodu rodičů.

8. otázka: Mají děti po rozvodu rodičů problémy se školní docházkou a jejich studijní výsledky jsou průměrné?

Měl/a jste v té době nějaké problémy ve škole?

Docházka

R1: zavrtění hlavou

R2: „Docházky ne“

R3: „I s docházkou i s učením. Chodila jsem za školu, ale snažila jsem se to omezovat, ale bylo to docela často.“

R4: „Ano, chodila jsem za školu.“

R5: „Ne.“

Studijní výsledky

R1: „Měla jsem problémy se známkama, zhoršil se mi rapidně průměr a posléze mi objevili dyslexii“

R2: „Hlavně jsem měla odpor k matematice, měla jsem samé pětky, odmítala jsem psát testy a v jiných předmětech to až tak zlé nebylo, ale jako prospěch se mi zhoršil.“

R3: „Opakovala jsem ročník, takže jsem propadla u dvou předmětů.“

R4: „Před rozvodem rodičů ani ne, ale rok po rozvodu, kdy se pralo špinavé prádlo, jsem šla s prospěchem rapidně dolů. Upravilo se to až v době, kdy jsem měla jistotu, že se otec nějakou dobu určitě nevrátí.“

R5: „Ne, studijní výsledky jsem měla dobré.“

Kódování odpovědi 17

Respondentky	Negativně ovlivněny studijní výsledky	Narušení docházky
R1	ano	ne
R2	ano	ne
R3	ano	ano
R4	ano	ano
R5	ne	ne

Odpověď: Rozvod se negativně odráží ve školním prospěchu. Na narušení docházky má vliv spíše v individuálních případech.

9. otázka: Mají děti, které prožily rozvod rodičů problémy s příjmem potravy – trpí nechutenstvím či naopak mělo sklony k přejídání?

Vyskytly se u vás nějaké jiné zdravotní problémy v období rozvodu rodičů?

R1: zavrtění hlavou

R2: „Ne nevznikly, to až později.“

R3: „Občas žaludeční nevolnosti byly, ale nic závažného.“

R4: „Ano, byly docela vážného charakteru, objevila se mi záhadná alergie, měla jsem rudé mapy v obličejí, trávila jsem několikrát týdnů v nemocnici. Konečná verze byla, že je to

psychického rázu, několikrát, když se něco projednávalo, tak jsem bezdůvodně dostávala vysoké horečky.“

R5: „Ne žádnými zdravotními problémy jsem netrpěla.“

poruchy příjmu potravy, poruchy trávení

R1: „Ne s ničím takovým jsem neměla problém.“

R2: „Ne s ničím takovým jsem neměla problém.“

R3: „Ne s ničím takovým jsem neměla problém.“

R4: „Ani ne.“

R5: „Ne.“

Kódování odpovědi 18

Respondentky	Zdravotní problémy	Porucha příjmu potravy
R1	ne	ne
R2	ne	ne
R3	ano	ne
R4	ano	ne
R5	ne	ne

Odpověď: V rámci rozvodového řízení se u dětí ve většině případů nevykytují závažnější zdravotní problémy a v žádném z případů se neprojevila porucha příjmu stravy.

10. otázka: Jsou rodiče schopni zajistit dětem pravidelný bezproblémový styk s rodičem, který domácnost opustil, a mají tyto chvíle strávené s odloučeným rodičem pozitivní vliv na dítě?

Jak probíhaly návštěvy rodiče, který odešel z domácnosti?

R1: „Brával si nás jedenkrát za čtrnáct dní na sobotní odpoledne.“

R2: „Neměli, otec si přišel, když chtěl.“

R3: „My jsme se vlastně dva roky nevidali, až po dvou letech jsme spolu začali nějak komunikovat.“

R4: „Měl zákaz styku semnou i s mým bratrem.“

Pravidelnost

R1: „Bylo to pravidelné jenom zhruba asi tři roky, potom jsme odmítli k němu chodit.“

R5: „Stýkali jsme se dvakrát do roka a to o letních prázdninách a před vánocemi. Důvod byl ten, že otec nás chtěl vidět a bylo to i tím, že otec se odstěhoval na Slovensko, takže návštěvy neměli ani jak být“

Příprava dítěte

R1: „Ne my jsme prostě věděly, že jednou za čtrnáct dní přijde v sobotu.“

R2: „Ne, ne.“

R3: „Ona nás na to připravovala každou chvíli, že bychom se spolu měli nějak bavit, ale my jsme nechtěly.“

R4: „Matka nás připravovala na to, že se může chtít vrátit a kontaktovat nás, byli jsme na takou situaci připraveni, ale skutečnost pak byla úplně jiná.“

R5: „Ani ne, spíše nám řekla, že prostě si pro nás tatínek přijede a že k němu půjdeme na prázdniny a tak my jsme se jako děti v té době docela těšily, protože to pro nás byl zase nějaký zážitek“

Komunikace mezi rodiči

R1: „Prakticky žádná, matka se zajímala jenom o peníze, jinak se absolutně odcizili.“

R2: „Dá se říct, že veškerá žádná, hlavně přes sestru, která se stýkala s oběma dvěma, si vzkazovali.“

R3: „Velice špatná.“

R4: „Pouze úřední.“

R5: „Komunikace mezi rodiči řekla bych tak docela mizivá, většinou se jenom pozdravili, prohodili mezi sebou pár slov ...“

Váš návrat domů, vyprávění o stráveném dni

R1: „Nepovídali jsme si, vlastně nebyl nějaký zájem.“

R3: „Ano, ale spíš jenom okrajově, protože jsme do toho nechtěly jít do hloubky, nechtěly jsme se vracet do těch problémů, chtěly jsme to mít za sebou.“

R4: „Naštěstí nebylo o čem.“

R5: „ Samozřejmě, že jsme mamince o tom vyprávěli, jsme měli spoustu zážitků, že jo v té době jako děti jsou z toho takové šťastné, že něco prožijí, tak jsme jí povykládali a pak už jsme to zase nerozebírali.“

Změny chování po návratu

R1: „Ne, ne, nepamatuju si nic takového.“

R5: „ Ani ne.“

Kódování odpovědi 19

Respondentky	Pravidelný styk s dítětem	Příprava na styk s rodičem	Negativní komunikace mezi rodiči	Informování rodiče o dni stráveném s druhým rodičem	Změny chování po návratu od druhého rodiče
R1	ano	ne	ano	ne	ne
R2	ne	ne	ano	ano	
R3	ne	ano	ano	ne	
R4	ne	ano	ano	ne	
R5	ne	ne	ano	ano	ne

Odpověď: děti se nestýkají pravidelně s rodičem, který opustil domácnost a pokud dojde ke kontaktu, děti většinou nejsou na tuto situaci dopředu připraveny. Mezi rodiči ve většině případů vládne negativní atmosféra a komunikace je na špatné úrovni. Pokud se děti s otcem nějakou dobu stýkaly, neprojevalo se to negativně na jejich chování po návratu.

11. otázka: Obviňují a mstí se děti rodiči, který s nimi v domácnosti zůstal, a dávají mu vinu za to, že druhý rodič odešel?

Řekl/a jste někdy rodiči, že je jeho vina, že druhý rodič domácnost opustil?

R1: „Neřekla vůbec, vlastně bylo to jenom mezi matku a otcem.“

R2: „Ano, řekla jsem to otci v opilosti.“

R3: „Určitě ne.“

R5: „Ne.“

R5: „Neřekla.“

Máte pocit, že ať děláte, co chcete, viděl/a jste snahu rodičů negativně?

R1: „O tomhle jsem nikdy nepřemýšlela, ale ten pocit nemám.“

R2: „Ano v jednom období ano, když jsem si uvědomovala, že za to manželství byli oba dva, takže musel být problém jak na jedné, tak na druhé straně aby se to rozpadlo.“

R3: „Tam už ta snaha opravdu nebyla, protože to manželství už bylo zničené asi čtyři roky.“

R4: „Zazlívala jsem matce, že tak dlouho neřešila vážnou rodinnou situaci, ale časem jsem pochopila, že jsou prostě ženy, které se obětují do posledního. Bohužel tím obětovala i mě, i když o tom nevěděla.“

R5: „ Občas ano, ale řekla bych, že občas to byly takové ty pubertácké vrtochy, ale samozřejmě nad tím pak člověk trochu přemýšlel, ale někdy mu to tak připadlo.“

Udělal/a jste někdy nějaký naschvál, který by se dal s rozvodem spojit?

R1: „To určitě ne, myslím, že dítě nic takového nedokáže.“

R2: „Ano, hlavně otci, neposlouchala jsem ho, poškrábala jsem mu dokonce i auto.“

R3: „Ano, já si neuklidila pokojík, já jsem v podstatě stávkovala, vůbec jsem nefungovala, takže ty hádky byly i na toto téma.“

Můžu se zeptat, sice to není naschvál, ale vy jste zmínila, že jste se pokusila o sebevraždu, dá se to taky spojit s rozvodem rodičů?

Ano tehdy se ty vztahy v rodině u přátel vlastně, přítel, to jsme se taky hádali, takže se to všechno spojilo dohromady a tam psychická situace to nějak..

R4: „Ne, ale začala jsem asi rok po rozvodu rodičů kouřit.“

R5: No asi bych řekla, že asi i jo. Když se tedy otec podruhé ženil se svojí novou manželkou, tak jsem tehdy trucovala v autě a nechtěla jsem vůbec vylézt a s nikým se bavit.

Myslíte si, že rodič, který opustil domácnost, byl pro vás zvýhodněný?

R1: „U otce jsem určitě žádné výhody neměla a jediná výhoda co bylo, že nás už fyzicky netrestal.“

R2: „Ne nebyl, právě naopak.“

R3: „Ne to ne.“

R4: „Bezpředmětná otázka.“

R5: „Tak dárky jsme samozřejmě dostávali, protože nám tím chtěl otec vynahradit to že jsme s ním nebyli. Ale jinak takhle jsme asi určitě zvýhodnění nebyli, protože jsme museli dělat normální běžné práce, které doma, prostě pomáhat, takže v tomto jsme určitě zvýhodňování nebyli.“

Kódování odpovědi 20

Respondentky	Obvinění rodiče za rozvod	Negativní postoj k chování rodičů	Naschvály rodičům	Rodič, který odešel ve výhodě
---------------------	----------------------------------	--	--------------------------	--------------------------------------

R1	ne	ne	ne	ne
R2	ano	ano	ano	ne
R3	ne	ne	ano	ne
R4	ne	ano	ne	ne
R5	ne	ano	ano	ne

Odpověď: Děti ve většině případů slovně neobviňují rodiče z odchodu od druhého rodiče, ale zauímají spíše negativní postoj k tomu, co rodiče dělají i k jejich snahám. Ve většině případů dokážou udělat naschvál například poškození věci či trucování v nevhodnou situaci. U žádného dítěte nebyl rodič, který opustil domácnost nijak zvýhodněn.

12. otázka: Mají ke svým rodičům dobrý vztah v dospělosti, když už chápou problematiku rozvodovosti v širším kontextu?

Chtěl/a byste někdy vrátit čas pře dobu, kdy se rodiče rozvedli?

R1: „To určitě nechtěla, oni k sobě nepasovali, nebyla to vůbec harmonická rodina, nechtěla určitě ne.“

R2: „Ne.“

R3: „Asi ne.“

R4: „Naprostojistě ne.“

R5: „Nevím, myslím si, že asi ani ne.“

Kódování odpovědi 21

Respondentky	Vrátit rozvod rodičů	Ponechat tak jak to je
R1	ne	ano
R2	ne	ano
R3	ne	ano
R4	ne	ano
R5	ne	ano

Jaký vztah máte v dnešní době s rodiči?

R1: „K otci mám vztah asi takový, že v době dospívání jsem se s ním stýkala pravidelně. Zhruba od devatenáctého roku jsem ho nějaké tři roky neviděla a teď to vypadá, že se s ním zase začnu stýkat. A od matky jsem se odstěhovala dávno a vídáme se tak jednou do měsíce.“

R2: „S matkou líp s otcem hůř, moc se s ním nevidám.“

R3: „S mamkou je to v pohodě, s tatškou se sice bavíme a snažíme se navazovat ty vztahy, ale už z obou stran je to takové opatrné, chladnější.“

R4: „S matkou se stýkám pravidelně, nevlastní otec zemřel a tím se vlastně vyřešilo vše.“

R5: „No tak s maminkou se samozřejmě stýkám, komunikuji a s otcem se v dnešní době nestýkám vůbec a komunikace je na bodu mrazu.“

Odpověď: Většina respondentek se stýká pravidelně s rodičem, kterému byla svěřena do péče a s rodičem, který domácnost opustil, se stýká spíše nepravidelně anebo vůbec.

4.9 Shrnutí výsledků výzkumu

Díky výzkumu a provedeným rozhovorům jsme si mohli odpovědět na všechny předem stanovené výzkumné otázky. U některých se naše domněnky potvrdily a u jiných vyvrátili. Bylo velmi zajímavé sledovat, jak se odpovědi v některých bodech shodují a jindy zase naprosto rozcházejí.

Jelikož byl výzkum aplikován na malém vzorku populace nelze ho paušalizovat na celou společnost. I tak jeho výsledky jasně ukazují, že rodiče při rozvodu manželství ať už vědomě či nevědomě dělají spoustu chyb, které se odrážejí v chování jejich dětí.

ZÁVĚR

Po té, co jsem si zodpověděla položené otázky, jsem si uvědomila, že naprosto v některých bodech korespondují s mou osobní zkušeností s rozvodem rodičů. Opravdu se většinou děti dozvídají o rozvodu dříve z chování a jednání rodičů než z jejich vlastního oznámení. Ve většině případů je dlouhodobě cítit negativní atmosféra v rodině a jenom v málo případech děti neví o problémech svých rodičů. Rodiče většinou nejsou schopni se povznést nad své problémy a minimalizovat nahromadění stresových situací a jejich dopad na dítě. Většina mých respondentů měla až na jednu výjimku štěstí v tom, že jim oznámil rozvod některý z rodičů nebo už se o rozvodu v rodině mluvilo a jejich reakce na toto byly spíše pozitivní, avšak z různých důvodů, ke kterým patřilo i násilí, což nelze považovat za odpovědné chování rodičů.

Velmi mě překvapilo, že se děti se nezapojují do hledání řešení rodinné krize. Ikdyž více uvedné případy někdy naprosto pochopitelně spíše tento akt přijaly s radostí. Bylo i velmi zajímavé zjištění, že rodiče vysvětlují dětem situaci kolem rozvodu v hlavních bodech bez širšího pohledu na celou situaci. Tudíž je pro ně podstatné se kterým rodičem dítě bude žít a kde budou bydlet. Nikde nebyla ani zmínka o rozhovoru na téma proč k tomu došlo, jaká je situace mezi rodiči, jaké jsou další možnosti pro rodinu a podobné o čemž se zmiňujeme více v práci. Děti většinou nemají ani možnost si vybrat s kým s rodičů chtějí zůstat. U některých případů je to pochopitelné s ohledem na bezpečí, ale v dalších popisovaných případech i kdyby byla snaha vybrat si rodiče, už bylo rozhodnuto předem. V našem výzkumu, ale touto situací žádné z dětí nestrádalo. Další zajímavou informací bylo i to, že se díky krizi v rodině mohou narušit vztahy s blízkou i vzdálenou rodinou a dále dochází ke změnám ve školním prospěchu, ať v pozitivním či negativním smyslu. Dochází také ke změnám v chování ale v menším procentu k odmítání poslušnosti rodiči. Děti se většinou nedovolávají rodiče, který opustil domácnost, a při projevování citů se mohou více upnout na rodiče, který s nimi zůstal ve společné domácnosti. Objevují se však i opačné situace či dítě vůbec tento problém neřeší. Ve většině případů nedochází ke změnám v běžném denním rytmu, to znamená, že dítě funguje tak jak bylo zvyklé. Otázka přátelství byla taktéž velmi citlivé téma, kterého jsme se dotkli. V době rozvodu měli děti své přátele a kamarády, ale méně jich navázalo dlouhodobý přátelský vztah, který by trval do současnosti. Děti

nemají v souvislosti s rozvodem problém navázat dlouhodobý a trvalý partnerský vztah. Většina navázala dlouhodobý vztah v blízké době po rozvodu rodičů.

Co se potvrdilo většinou, je fakt, že rozvod se negativně odráží ve školním prospěchu, ale na narušení docházky má vliv spíše v individuálních případech. Tady lze diskutovat o tom, co byl před rozvodem rodičů pro děti standart a jak dále dávají rodiče pozor na vzdělávání dětí.

Je také zajímavý poznatek, že se děti nestýkají pravidelně s rodičem, který opustil domácnost a pokud dojde ke kontaktu, děti většinou nejsou na tuto situaci dopředu připraveny. Rodiče své děti na tuto situaci, která pro ně může být často i stresová, protože se přesouvají mezi lidmi, které milují a pozorují vzájemný konflikt či se od jednoho z rodičů odcizily a jsou ke kontaktu více méně nuceny. Mezi rodiči ve většině případů vládne negativní atmosféra a komunikace je na špatné úrovni. Pokud se děti s rodičem nějakou dobu stýkaly, neprojevalo se to negativně na jejich chování po návratu.

Dále jsme si vyvrátili, že děti ve většině případů slovně obviňují rodiče z odchodu od druhého rodiče, ale zaujímají spíše negativní postoj k tomu, co rodiče dělají i k jejich snahám. Ve většině případů dokážou udělat naschvál například poškození věci či trucování v nevhodnou dobu či v nevhodné situaci. Co mě překvapilo, tak byla informace, že u žádného dítěte nebyl rodič, který opustil domácnost nijak zvýhodněn. Často se mluví o kupování si dětí různými dárky, výhodami, ale toto se nám ve většině případů nepotvrdilo.

Je pro mě také velmi zajímavým zjištěním, že se většina respondentek se stýká pravidelně s rodičem, kterému byla svěřena do péče a s rodičem, který domácnost opustil, se stýká spíše nepravidelně anebo vůbec. Toto má určitě spoustu dalších důvodů než je rozvod rodičů, protože v dnešní době každý z nich už trochu jinak pohlíží na rozvod rodičů než v dětství.

Po výčtu všech informací vidím situaci rozvodu z více pohledů i autorů, kteří o této tématice píší, ale základ zůstává stejný. Jen rodiče, kteří spolu nedokáží dál vést rodinný život a jediným řešením jejich situace je rozvod, mohou ovlivnit, jakým způsobem bude jejich dítě procházet rozpadem rodiny a jaké následky na něm zanechají nebo ne. Mají v rukou všechny varianty a je jen na jejich zodpovědnosti, které pro své dítě vytáhnou.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- COLOROSOVÁ, B. *Krizové situace v rodině*. Ikar : Praha 2008, ISBN 978-80-249-1027-7.
- DUNOVSKÝ, J., *Sociální pediatrie vybrané kapitoly*, Praha : Grada Publishing, 1999, ISBN 80-7169-254-9
- DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J.: *Manželství a rozvody*, Praha : LINDE, 2002, ISBN 80-86131-34-4.
- HOLÁ, Lenka. *Mediace : způsob řešení mezilidských konfliktů*. Vyd. 1. Praha : Grada, 2003. 190 s. ISBN 80-247-0467-6.
- KARSTEN, H., *Ženy - muži : [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2006, ISBN 80-7367-145-X
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk-prostředí-výchova, K otázkám sociální pedagogiky*. Brno : PAIDO, 2001, ISBN 80-7315-004-2.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*. Praha : Portál, 2003, ISBN 80-7178-774-4
- MATĚJČEK, Z., 1994, *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Praha, ISBN 80-85282-83-6
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Portál : Praha, 1994. ISBN 80-7178-006-5.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Sociologické nakladatelství : Praha, 2002. ISBN 80-86429-05-9.
- MOŽNÝ, I; JIRÁNEK, Vladimír. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, ISBN 978-80-86429-87-8
- PÖTHER, P., *Dítě v ohrožení*, Praha : G plus G, 1999, ISBN 80-86103-21-8
- PLAŇAVA, I.: *Manželství a rodiny*. Nakladatelství Doplněk : Brno 2000, ISBN 80-7239-039-2
- PRŮCHOVÁ, B., *Slušný rozvod*, Brno : ERA, 2002, ISBN 80-86517-25-X
- SEKOT, A.: *Sociologie v kostce*. Paido : Brno 2006, ISBN 80-7315-126-X.

STŘELEČEK, S. *Studie z teorie a metodiky výchovy*. Brno: MSD, 2005, ISBN 80-210-3687-7.

SURALA, J., *Rodina v historickém kontextu*, Brno : Masarykova univerzita, 2010, vedoucí práce: Mgr. Tomáš Dvořáček, DiS

ŠPAŇHELOVÁ, I., *Dítě a rozvod rodičů*, Praha : Grada publishing, 2010, ISBN 978-80-247-3181-0

TRAPKOVÁ, L., CHVÁLA, V. 2. vyd. *Rodinná terapie psychosomatických poruch* Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-889-9

VÁGNEROVÁ, *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání*. Praha : Karolinum, 2005, ISBN 80-246-0956-8.

INTERNETOVÉ ZDROJE

OSPOD. [online] c1999. [cit. 2011-4-19]. Dostupné z WWW: http://rent-a-baby.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=67&Itemid=80

Pohyb obyvatelstva. [online] c2011 [cit. 2011-19-3]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031411.doc>

Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy Zlín. [online] c2011 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: http://www.poradnazlin.cz/poradna/o_nasi_praci.htm

Rodinná mediace. [online] c2011 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <http://www.jedenstrom.cz/poradenstvi/rodinna-mediace>

Rozvod v arabském světě. [online] c2011 [cit. 2011-15-2]. Dostupné z WWW: <http://diartova.blog.idnes.cz/c/125111/Rozvod-v-arabskem-svete.html>

Rozvodovost. [online] c2011 [cit. 2011-19-3]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Sňatečnost. [online] c2011 [cit. 2011-03-11]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- R1 první rozhovor
- R2 druhý rozhovor
- R3 třetí rozhovor
- R4 čtvrtý rozhovor
- R5 pátý rozhovor

SEZNAM OBRÁZKŮ

Právní akty 1	20
Právní akty 2	27

SEZNAM TABULEK

Kódování odpovědi 1	50
Kódování odpovědi 2	51
Kódování odpovědi 3	52
Kódování odpovědi 4	53
Kódování odpovědi 5	54
Kódování odpovědi 6	55
Kódování odpovědi 7	56
Kódování odpovědi 8	57
Kódování odpovědi 9	57
Kódování odpovědi 10	58
Kódování odpovědi 11	59
Kódování odpovědi 12	59
Kódování odpovědi 13	60
Kódování odpovědi 14	61
Kódování odpovědi 15	62
Kódování odpovědi 16	64
Kódování odpovědi 17	65
Kódování odpovědi 18	66
Kódování odpovědi 19	68
Kódování odpovědi 20	70
Kódování odpovědi 21	71

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Otázky k rozhovoru

OTÁZKY K ROZHOVORU

- 1) Kolik vám bylo let, když k rozvodu došlo? Kolik let je vám dnes?
- 2) Byl/a jste účastníkem nějaké situace, ze které si mohlo odvodit, že doma něco není v pořádku?
- 3) Jakým způsobem jste se o rozvodu dozvěděl/a?
- 4) Jaká byla Vaše první reakce na oznámení rozvodu?
- 5) Měl/a jste vlastní způsoby řešení pro rodiče?
- 6) Vysvětlili vám rodiče, co se bude po jejich rozhodnutí rozvést se dít dál?
- 7) Jak se navrhovalo a zjišťovalo, v čí péči budete?
- 8) Jaká byla vaše reakce, když vám sdělili, s kým z rodičů zůstáváte?
- 9) Jaké byly dlouhodobé reakce na rozvod?
- 10) Změnilo se vaše chování po rozvodu rodičů?
 - docházelo ke změně chování (nervozita, roztěkanost, podrážděnost)
 - odmítání poslušnosti oproti normálu (odmítání běžných úkonů, poslechnutí příkazu)
 - dovolávání se druhého rodiče a vyhrožování odchodem k druhému rodiči
 - změny v projevování citů (větší fixace na rodiče, se kterým zůstává v domácnosti, odtažitost, plačtivost, smutek)
 - změny v běžném denním rytmu (poruchy spánku, pomočování, poruch stravovacích návyků)
- 11) Jak s vámi pracovali po rozvodu rodičů (pouze rodiče, psycholog, pedagogický poradce)
- 12) Měl/a jste v té době hodně přátel?
 - byly to pevné přátelské svazky?
 - Jak probíhala první zamilovanost a zkušenosti s partnerským vztahem?
 - žijete nyní v trvalém svazku?

13) Měl/a jste v té době nějaké problémy ve škole?

- docházka
- studijní výsledky

14) Vyskytly se u vás nějaké jiné zdravotní problémy v období rozvodu rodičů?

- poruchy příjmu potravy, poruchy trávení

15) Jak probíhaly návštěvy rodiče, který odešel z domácnosti?

- pravidelnost
- příprava dítěte
- komunikace mezi rodiči
- váš návrat domů, vyprávění o stráveném dni
- změny chování po návratu

16) Řekl/a jste někdy rodiči, že je jeho vina, že druhý rodič domácnost opustil?

17) Máte pocit, že ať děláte, co chcete, viděl/a jste snahu rodičů negativně?

18) Udělal/a jste někdy nějaký naschvál, který by se dal s rozvodem spojit?

19) Myslíte si, že rodič, který opustil domácnost, byl pro vás zvýhodněný?

20) Chtěl/a byste někdy vrátit čas pře dobu, kdy se rodiče rozvedli?

21) Jaký vztah máte v dnešní době s rodiči?